

Абдуғаффори Абдуҷаббор

БАРФИ ОХИРИН
(қисса)

Тирамоҳ омаду аз барги сабз нахуст зарра–зарра оби рӯяшро дуздид, баъд ранги чаззобиашро зард гардонд. Инак он симои дилрабо ҳузн меангехт; эҳсос мекард, ки ба анвори офтоби оламтоб шояд охирин бор ғарқ мегардад... Ва ана, боди сард вазид. Барги сабз ҳаросону қариб бечон ларзид–ларзиду аз бари шохча канда шуд. Лекин то даме ба хоки раҳ барнахӯрд, дуруст нафаҳмид – боло буд, поин омад, акнун мӯрча ҳам, кӯдакон ҳам, пиру барно ҳам бепарво пахш карда мегузаранд, касе ба зери пояш наменигарад садои ҷонкоҳи баргро намешунавад, гӯё нест вай, таҳтан вучуд надорад... Ниҳоят сари субҳ зане кӯча рӯфт, ба рӯи барг низ ҷорӯб кашид. Ҷорӯб кашиду ба хокрӯба омехт ва ҳамаро дар лаби ҷӯе ҷамъ оварда оташ зад. Барг месӯхт, бо олам дуд мекард. Балки мегирист бесадо, печутоб мехӯрду менолид, ки ҳатто умри хазонаш низ ба анҷом расид.

* * *

Ў рост истода, ҳукмномаро сокиту ором шунид, оби хичолат ба рӯяш надавид, ҳатто миҷжа назад. Хешутабори ҷабрдида аз ҷазо қаноатманд будани худро зоҳир намуда, қарсак заданд. Бо вучуди ин гунаҳкор устувор монд, ваҷоҳаташ тағйир нахӯрд, рангаш напарид. Тавре, ки пештар тасаввур дошт, ҳатто зонуҳояш наларзиданд.

Судя – зани қоматбаланди маҳтобрӯй ва нигоҳаш ҷиддӣ пас аз он ки қироати ҳукмномаро ба охир расонд, лаҳзае таваққуф карда, як–як ба сӯи ҳозирон назар афканду иловаи маъмулро ёдрас намуд.

– Даъво кардан хоҳед, дар давоми ҳафт рӯз ариза нависед.

Ин нуқта низ пинаки шахси муттаҳамро вайрон накард. Вай ҳанӯз ҳам қоматаш нашикаста, дар оинаҳои покизаи тирезаи толори сард ва якранги мурофия ба дуродур, ба кӯҳсори қуллаҳояш барфпӯш менигарист. Менигаристу фикр мекард, – ўро аз ҳуқуқи мазкур ҳеҷ гоҳ ва ҳаргиз касе маҳрум сохта наметавонад; фикр мекард, ки тӯли умри чилсолааш боре ҳам ба қуллаи кӯҳи баландиаш ақалан ду–се ҳазор метр набаромадааст, аз ин рӯ намедонист ҳавои он ҷойҳо ба кадом ҳад тозаву беғубор бошад. Боз андешид, ҳайратовар тофт, ки баъди шунидани ҳукмнома низ ў ба чунин иқдом қодир аст; андешид на тулӯи офтобро мушоҳида кардааст, на ғурубашро. Ҳеҷ намедонист, ки тулӯъ ва ғуруб дар зебоиву назокат ва асрорангезиву рангорангии хеш ба ҳам дар як мақом қарор доранд. Бояд ҳамин тавр бошад, хулоса баровард ў. Шояд ҳазорҳо, миллионҳо одамон, ки ҳар яке аз ин имконияти оддӣ бархурдоранд, ҳавову ҳавсалаи кӯҳбарой намекунанд. Пас аз кайфияти тамошои манзараҳои нотақрори он беҳабаранд. Вале ҳоло ў худро як тан аз ҳамон миллионҳо ва истисно медонист. Акнун дер шуд. Аз ин ҷиҳат бепарвоии худро боиси таассуф пиндошт...

Аз тиреза чашм канда, пай бурд, ки охирин тамошогарону шавқмандони мурофия аз толор берун мешаванд. Ва сарашро андак ҳам кард. Сипас ба ҷониби судя назар давонд. Он зани зебо дар ҷояш нишаста, дасти

росташиро ба манаҳаш такя монда, хаёломез ба ў менигарист. Нигоҳаш зоҳиран хунсард... вале аён буд, ё ба назараш чунин намуд, ки хоҳ-нохоҳ дилаш ба маҳкум месўзад. Вай табассум кард, гўё дар озодӣ бошад, гўё навакак ҳукмномаи каси дигарро мехонданд. Воқеан, табассум кардан низ ҳаққи дахлнопазири ў ҳисоб меёфт. Лекин... тазоди ачиби зиндагири дарёфт, табассумаш ҳам аз ин хотир буд... «Худкардаро даво нест, ман бегуфтуту гунаҳкорам, ягон хел гузаштро чашмдор набудам. Ботинан омодаи сахттарин ҷазо меистодам. Вале гумон надоштам, ки чунин офаридаи дилрабо маро ба ҷазои олий гирифтадор месозад. Мефаҳмам, ҳоли ҳозир тавонам мерасад ба доништан, ки ҷомеаи инсонӣ ўро вазифадор кардааст. Бо вучуди ин ангушти ҳайрат мегазам».

– Баред маҳкумшударо! – аз ҷой хеста, амр дод зан ва хаёлотии марди муттаҳам қатъ гардид.

– Оҳ, рўям сиёҳ шуд, – фиғон кашида, таркид модараш ва худро ба рўи фарши толор партофт. – Наход ман ба ҳамин умед, ба хотири ҳамин рўзи сиёҳ ба ту шири сафед дода, шабҳо дар сари гаҳвораат алла мехондам... Охир, ману падарат ба касе ганда нигоҳ кардагӣ одам набудем, на рўз қарор доштем, на шаб... Каланд мезадем, хишова мекардем, пахта мечидем, ки шикаматон сер бошаду танатон обод. Ғўзапоя чамъ меовардем, ки зимистон хунук нахўред, аз мазаи обу нон ҳаловат баред... Кирмак дошта, пилла мерўёндем, зардолу мехушкондем, ки чор танга пасандоз шавад... Магар он рўзҳоро фаромўш кардӣ?.. Ман аз аввал ба гўрсўхта бизнесат розӣ набудам, лекин гапамро писанд накардӣ. Оқибат ҳирси пулу мол хонаатро сўзонд, обрўямонро барбод дод, оилаат зиндачудо гашт... Э хок бар сарам, мушт барин фарзандро ба воя расонию вай одам кушад, бистари бегуноҳонро сўзад, аз дину имонаш маҳрум шавад... Чаро замини сиёҳ намекашад, ки ман фуру равам?.. Ақаллан ба номи нек мемурадӣ, тоқат мекардам... Ин чӣ шармандагӣ... Бигў, Қурбони гўрсўхта, бигў –ман ба чашми фарзандонат, ба рўи одамон, шиносу бегонаҳо, хешу табор, аҳли маҳалла, умуман ба рўи мардуми олам чӣ хел нигоҳ кунам... Эҳ, кош, кош кўр мебудам... Ин чӣ номаъқули, ки ту кардӣ... Ё бозори ҷони одамӣ арзон шудааст?.. Товони ятимакҳои он зани берўзию марди бетолеъро кӣ медиҳад?.. Э вой, кош назоида мемурам...

* * *

... Хатнатўи писари хурдии Саидбои ошпаз ба авҷи аълояш мерасид; тўйбазм буд. Аҳли гузар – пиру барно дар болои кату сари мизҳои дарози тахтагин нишаста, чақ-чақ мекарданд, нону намак мехўрданд; аксар шароб менўшиданд. Осмон соф буд, барфи ғафси се рўз қабл борида дар зери пой ғарч-ғарч садо мебаровард. Баъде ки мусиқачиён асбобҳои худро чўр карданд, Кали Мансури буққа, ки дар масхарабозӣ низ устухон надошт, якҷоя бо

шогирдаш ба карнайкашӣ даромад. Одатан базми ин гуна маҳфилҳо дер – дар торикии комил шуруъ шуда, то аз шаб як–ду пос гузаштан, идома меёфт. Садои карнай чун анъана аз оғози базм дарак медод.

Ҳаво сард буд. Бинобар ин ходими дастархон усто Иброҳимҷон, ки марди миёнақади чусту чолок буд, ба ману боз ду–се нафар ҳамсолонам фармуд, ки аз пушти оғил ҳезуми хушк биёрем. Мо се банд ғўзапои нимпўсида оварда, дар мобайни рақсгоҳи базм сар ба сар мондем. Усто Иброҳимҷон аз таги ғўзапоя коғазпораҳо гузошта, ҷо–ҷо аз шиша карасин рехт ва ғўгирд зад. Ҳезум андак дуд карда, забонаҳои гулхан нав ба ҷасту хез медаромаданд, ки гуфт:

– Набераҳои амакаш, ин ҳезуматон фақат пешдаргирон шуд. Мо, охир, кундабазм оростанӣ. Ҳамин хел ки бошад, равед, ҳезуми сахт биёред.

Ин дафъа мо аз кунчи оғил каллакҳои қоқи тут ва се–чор ғўлаи аррадидаи зардолу оварда, ба оташгоҳ партофтем. Усто ба ҳар якамон кулчаву қанд ва яксарӣ ангури тойфӣ дод.

– Хизмати шумоён ҳамин, ки базмамон то охир гарм бошад. Фаҳмидед?

Мо баробар сар чундондем. Чунки даҳонамон пур аз қанду кулча буд. Мардҳо масту хушёр омехта рақс мекарданд, баъзеҳо аз болои гулхан мечахиданд, ба дараҷае, ки қариб домани ҷома ё палтояшон месўхт. Ман аз тамошо лаззат гирифта, низ хоҳишам чўшид, ки арғушт равам, вале аз ҷӣ бошад, шарму истиҳола домангир шуданд.

Гумон доштам, ки агар ба рақс дароям, ҳама ба ман менигаранд ва шояд «рақсашро бинед–а!» – гўён механданд. Фурсате баъд супориши усто, ки падарамро хуб мешинохт, ба ёдам омаду аз паи ҳезум рафтам. Як чўби дароз ва ... гаҳвораи аз афташ солиёни зиёд таҳи чангу ғубор хобидаро берун кашидам ва ҳардуро оварда, ба коми оташ андохтам. Ростии гап, касе кордор нашуд, ҳатто эътибор ҳам надод. Ман аз ташаббуси худ хушнуду баифтихор меистодам, ки ду ваҷаб сари гаҳвора сўхтан пас овози усторо шунидам:

– Оҳо–ҳо–о! Бачаро кор фармою аз пасаш дав! Ин гаҳвораро кӣ овард?

– Ман! – гуфтам, ҳанўз мақсадашро пай набурда.

– О кадом бекалла гаҳвораро оташ задаст, ки ту оташ занӣ–а?! Якбора хонаи чанд каса сўхтӣ–ку...

Ҳамон шаб воқеаро ба модарам нақл кардам.

– Усто рост гуфтаанд, гаҳвораро сўзондан хосияти хуб надорад, писарам. Афсўс...

* * *

Модарам сархам менишаст. Дуздида–дуздида ба чехрааш менигаристаму хориам меомад... Аз бинои сарди маҳкама маро берун оварданд. Гурўҳи одамон ҳанўз дар сахни ҳавлӣ истода, шояд чараёни мурофиаро муҳокима доштанд. Онҳо яке раҳмомез, дигаре бо нафрат, саввумӣ кунҷковона чашм давонда, ором гузаштани маро назора мекарданд.

Ба вазъи ман, ба афту андомам баҳо доданд, – намедонам. Вале медонам, ки дери дераш то бегоҳ, ҷудо ҳиммат кунанд, пас аз дар муҳити оила қисса кушодан, маро мутлақо фаромӯш месозанд. Ва ин табиист.

– Гӯшти хар, дандони сағ! – дод зад касе.

Ман гоҳ ба зери по – то ҳангоми аз зинапоя фаромадан мабодо афтам, – гоҳ ба сӯи посбонҳо менигаристам. Дар миёни анбӯҳи мардум дигар касеро аз пайвандон, хешу табор, ё худ ёру ошно надидам. Шояд аз мурофия хабар надоранд. Балки аз кирдори ман шармашон омада бошад. То дари мошини милиса, ки маро ба ҳабсхона мебарад, нӯхуним қадам будааст. Қабл аз ворид гаштан ба посбони калон қадре илтиҷоомез нигаристам. Гуфт:

– Чӣ истодаӣ? Савор шав!

– Иҷозат ҳаст ба осмон нигоҳ кунам?

– Чӣ?! Аллакай девона шудӣ?

Сар бардоштам. Осмони нилгун пок буд, офтоб бо виқор ба сари одамон, ҳатто ба ман ҳам нурафшонӣ мекард. Э кош, соҳиби болҳо мебудаму тавоноӣ парвоз медоштам... Он гоҳ аз кулли қонунҳое, ки фарзанди инсон бофтааст, зуд рӯй тофта, мепаридам ба само, ба офтоб. Мепаридам қатъи назар аз ғаму андӯхам, тарсу ваҳмам, нақӯтолеиву бори бадбахтиҳоям, дилсӯзиву бераҳмиҳоям, одамиву нокасиҳоям, бо ҳама гуноҳҳоям... Мепаридам... На барои он ки аз ҷазои олии адолат раҳой ёбам, балки дар гармои беамсоли офтоб... бисӯзам. Ва аз ман нишоне, аз хокистарам ақаллан заррае боқӣ намонад. Дар пеши офтоб, албатта, ҳечам. Бо вучуди ин палиду нобакор гуфта, оё вай аз ман ҳазар намекарда бошад?..

– Рафтем! – тела дод посбон.

Ноилоҷ ба амраш сар фуруд овардам. Дохили мошин андак торик тофт. Эҳсос намудам, ки офтобро гум кардам. Акнун якумрӣ. Ман инро аниқ медонам. Маро гӯё саропо барқ зад, банд-банди устухонамро ларзонд. Дигар маҳтали мӯъҷиза намешавам.

Дари оҳанини ҳучраи ҳабсхона аз пуштам вазнин пӯшида шуд. То ҳоло бояду шояд дарк карда наметавонам, ки ба ман ҳафт шабу ҳафт рӯз фурсати зиндагӣ додаанд. Ҳафт шабу ҳафт рӯзи ниҳоят зудгузар ва бағоят тӯлонӣ. Қисмати дуҷоми умрам пас аз қироати ҳукмнома шурӯъ ёфт. Акнун ман озодам. Интизориҳо паси сар шуданд. Оқибат ба манзили ниҳонӣ мерасам.

* * *

Ба назари писарак саҳро беҳадду канор менамуд. Ҳар як гардиши ҷӯйбор, канали беобу захбурҳо, ҳар қадам аз воти заминҳо, ҳар тутқатору зардолуздор... ниҳоят, буттаҳои гирду атроф ошно ва азиз метофтанд. Дар чорсуи ин ҳомун ба ҷуз ӯ дигар касе ё мавҷудоти ғайре ҳузур надошт. Вале писарак эҳсоси танҳой намекард. Баръакс, аз рангу нақҳати зебоию покӣ хушнуд ва сармаст буд, ба ваҷд омада, дастонашро чун болҳои бақуввати

шоҳин ба ду ҷониб ёзонда, чарх мезад, нидои самими шодмониаш ба атрофу акноф мавҷзанон танинандоз мегардид:

– Оҳо–о–о–о–о...

Садояш ба дӯши кӯҳҳои дар дуродур мақом густурда, ба синаи абрҳои равшан бархӯрда, аксандоз мешуданд. Аммо вай инро намешунид. Чунки ба сараш парҳои беҳисоб бориданд, парҳои нуқрафои сабук, мисли барфреза... Писарак кафи дастонашро ба ҳам оварда, тарзе, ки оби мусаффои обшорро мегирифт, онҳоро доштан мехост.

Дилаш молмоли нишот буд, дар ниёзи шеър гуфтан ё тарона сароидан метапид. Ба дараҷае, ки мақсади ба саҳро омаданашро гӯё бод дузда мебуд. Ҳол он ки модар ўро барои ҳезум равона кардааст...

Пиразан дар суфаи рӯи ҳавлӣ, дар равшании нурҳои пурчилои офтоб нишаста, ба либосҳои кӯҳна якта–якта дарбеҳ мезад.

Писарак сару либосашро афшонда, аз чангу ғубор озод шуда, дасту рӯй шуст. Сипас зери лаб ғазалеро замзамакунон ба кулбаи деворҳояш похсагин даромад. Ва аз он ҷо бурдаи калони фатир ва косаи оби сард дар даст берун шуда, назди бибиаш омада нишаст. Нонро ба об андохт ва гуфт:

– Бибиҷон, ягон қисса кунед, аз ҳамон қиссаҳои ҳазору як шаб...

– Гӯр қиссаҳои бибиат шаванд. Хамааш афсонаҳои бофта. Ба ту ошу нон намедиханд, – ба кампир имкони сухан надода, овоз баровард модараш, ки байни гову гӯсфандон чунбучул дошт. – Беҳтараш нонатро хӯру ҳезумчинӣ рав...

– Нав як банди калон овардаму...

Писарак лаб газид.

– Бекор бошӣ, боз рафта биё, зарар надорад, – аз гуфтаи худ намонд модар.

Пиразан айнакашро дуруст карда, ба сӯрохи сӯзан ришта мегузаронд.

– Қиссаҳо, албатта, намехӯронанд, намепӯшонанд – гуфт ў, – аммо донед, ба гӯшатон ҳалқа кунед, ки рӯҳи одамро бараҳна намедоранд, ба гардиш, ба парвоз меоранд. Ин аниқ.

Модари писарак паст омадан намехост:

– Ҳамин афсонаҳо мағзашро гич карданд, ки акнун дар дил орзуи моро партофта рафтан дорад.

– Орзу дар ҷавонӣ айб нест, гуфтаанд одамине қадим, – мулоҳиза ронд пиразан.

– Ҳаҷдаҳ сол аст, ки ман келини хонадони шумо. Тӯли ин қадар вақт ҳурмати шумо аз ҳама боло буд. Ва ҳаст...

– Лаҷоми гапро ба дигар тараф набаред, духтарам. Беҳтар аст ояндаи писаратонро фикр кунем. Ин як иқдоми оддӣ, шояд оддитар чизе набошад...

– Ман ҳаргиз розӣ шуда наметавонам. Агар шавҳарам зинда мебуданд, ҳоҷат намемонд ба ин баҳсу талош...

Писарак нонашро хӯрда, ҳоло андармони гуфтугузори бибиву модараш менишаст. «Ҳа, модарам рост мегӯяд. Раҳматӣ падарам гаштаву баргашта таъкид мекарданд: агар воқеан ҳам ҳалолу басомон хондан аз дастат ояд, ман ҳеҷ чизро дарег намедорам. Охири дороиямро мефурушаму осуда хондани туро таъмин мекунам...»

Пиразан лаҳзае ба хаёл рафт.

– Шавҳарам дар айёми қаҳтию қиматӣ аз падарашон чордахсола монда, дар ҳамон синну сол муттакои додари ҳанӯз кӯдаку модари танҳо мешаванд, бори зиндагиро ба гардан мегиранд...

– Ҳамон вазъият бо гардиши фалак имрӯз ба сари набераатон омадааст. О худатон як тасаввур кунед! Ман тифли ширмак дар дастам ба кучо мерасам?.. Аз паи кадом ташвиши рӯзгор мешавам?

– Худоро шукр, ман ҳоло аз мадор намондаам–ку, дасту поям бутун...

– Не гуфтам, не! Ҳатто хоҷаи Хизр омада талаб кунад ҳам, аз раъям намегардам...

Модар қаҳрашро фурӯ нишонда натавониста, худро ба даруни кулбаи нимторик зад. Ва аз он ҷо китоб дар даст берун омад.

– Бе ҳамин сабилмонда рӯзаш мегузарад, як бурда–ним бурда нонашро ҳам меёбад.

Ва дарронд... Китоб варақ–варақ дар рӯи ҳавлии пурчангу хок парешон гашт.

Пиразан аз дӯхтан бозмонд, чашмони камнураш маҳзун шуда, аз суфа оҳиста ва мутаҳаййир фаромад. Бо сари хаму қомати камон чанд варақи парешонро бардошт. Дидагонаш ашколуд гаштанд. Наберааш ҳарфе нагуфта, ба кӯмакаш расид. Саҳифаҳои китобро чиданду даме, ки пиразан рост шуд, писарак ба пушти ангушт қатрае аз ашки бибиашро пок кард. Пиразан якҷоя бо варақҳои қанда набераашро бо дастони ларзон ба оғӯш кашид, аз пешониаш бӯсид ва сарашро хомӯш сила кард.

Келин дар рӯи хок ҳайрон менишаст.

* * *

Вақте ки бори аввал дидаву доништа дурӯғ гуфт, Қурбон дар синфи сеюм мехонад, даҳсола буд. Он гоҳ намедонист, пас гумон ҳам намекард, ки падарро фиреб додан гуноҳ аст. Се рӯз паёмай «мактаб меравам» гуфта, аз хона баромада мерафту ба дарсҳо ҳозир намегардид. Дар бозор миёни рафҳо сарсарӣ гашта, оқибат дар пеши бобои аттораш пайдо мешуд. Бобояш одами меҳрубон буд, ба вай чанд танга меод. Ва Қурбон зуд ғайб зада, ба ивази он пулҳо яхмос мехарид. Як дафъа ҷуръат карда, ба кинотеатр рафту мустақилона филме ҳам дид. Сипас хонаи холаашро пеш гирифт, ба тавре меҳмон шуд. Рӯзи дуҷум он қадар хуш напазируфтанд. Рӯзи сеюм баҳона пеш

овард, ки аз муаллима ҷавоб пурсидааст. Холааш ҳайрон шуда бошад ҳам, чизе нагуфт. Дар боғи онҳо анчиру олуи сиёҳ чида хӯрд...

Бегоҳӣ хона омада, вачоҳати падарашро дигаргун дарёфт. Вай рӯи кат нишаста буд. Наздаш хонд ва пурсид:

– Кучо будӣ?

– Дар мактаб... баъди дарс футболбозӣ кардем.

– Ин хел бошад, барои чӣ муаллима аз паи ту ҳамсинфатро фиристод? Ман ба мактаб рафтам. Фаҳмидам, ки ту се рӯз боз гумном будай...

– Ман... ман...

Чунин ранг гирифтани вазъиятро ҳаргиз чашмдор набуд. Зиёда аз он, ҳоло вай ба худ наомада, падар аз таги кӯрпача навдаеро берун оварду ба банди пояш чанд зарба зад. Сахт зад. Баъдтар почай шимашро бардошта дид, ки паи навда суп–сурх рах баста, якзайл месӯзад...

Аммо дардро чандон эҳсос накард, чунки фикру зикраш акнун побанди он буд, ки фардо – охир вай ҳатман фардо мерасад, – чӣ гуна ба рӯи муаллимаву ҳамсинфонаш менигарад. Аз эҳтимол дур нест, ки пас аз гурезпой ёро дар кунчи синф рост мемонанд. Ин айб мешавад, айб...

* * *

Замоне, боз ҳам дар айёми бачагӣ, Қурбонро мисли ҳозира рост монда, шармсор, балки маҳкум карда буданд... Ҳарчанд нағз мехонд дар спектакле, ки худӣ мактаб намоиш меод, ба вай нақши талабаи танбалу дарсгурезро супурда, рафтору кирдори нохушашро дар шӯрои синф муҳокима мекарданд. Он духтарак, ки Нисо ном дошт, ба ҷои муаллима буд...

– Вақте ки номатро мегиранд, аз ҷоят хез! – ҷиддӣ гуфт ӯ.

Қурбон сархам меистод. Ҳамсинфон як–як мазаммат намуда, танбеҳи сахт мехостанд, то ки оқибати ӯ ба дигарон ибрат шавад.

«Муаллима» аз вай чашм нақанда, дарси тарбияӣ гузаронд. Нигоҳашро аз ибтидо то интиҳо эҳсос мекард Қурбон. Эҳсос мекард, ки ин сахна барояш ниҳоят мақбул аст. Дар зери танҳо «шарму ҳаё» сурх шуда аз рӯяш арақ мешорид. Сар бардошта наметавонист. Фақат гоҳ–гоҳ дуздида сӯи «муаллима» менигарист. Ва лаззат мебурд, ки дар спектакл бошад ҳам, духтарак дурудароз бо ӯ, танҳо бо ӯ гуфтутӯ мекунад, ғами ёро мехӯрад...

Аҷаб ҳоли ширин дошт...

* * *

Дар кучое ки бошад, ҳангоме боди сахт вазида, борони сел меборад ва ҳаво сард мешавад, чор девори қаҳили бомаш хаспӯш, ки тани одамро аз рутубат эмин медорад ва аз ин рӯ қаср тофта, қиматаш даҳчанд меафзояд, – чунин кулба маънии дигар пайдо мекунад. Ба ҳар ҳол, дар тасаввури Қурбон ҳамин тавр аст. Вале дар ҳабсхона ҳама чиз барояш беқурб шуд. Ба ҷуз хотира – некиву бадихояш, ҳарфи мулоиму дурушташ, шодиву ғамҳои эҳсос

намудааш. Қурбон фаҳмид: назди беморе, ки дардаш бедавоаст, азобаш алиму рӯзаш башумур мондааст, кулли боигарии дунёро оварда монад ҳам, ҳатто ба чени хаси кӯча қадр пайдо намекунад. Зеро медонад – ба ӯ дигар чизе зарур нест. Ва ӯ ҳам дигар ба касе лозим намешавад. Ҳатто ба худаш. Чил риштае, ки касро ноаён ба одаму олам мепайвандад, ҳама кандаву рехта...

Дили Қурбон буғз мекард, тоқати ништастан ҳам надошту аз девор то девор қадам задан ҳам. На шаб хоби ҳалол, на рӯз... Сабрро аз даст дода, дарро кӯфт. Посбон сӯрохи онро кушод:

– Чӣ меҳохӣ? Лақидан мумкин нест.

– Дар дунё чӣ гап?

– Дунё барои ту, саги сӯзанхӯрда, торик аст.

– Бало ба пасат, фақат ту таъна накарда будӣ... Кар ҳам заду кӯр ҳам зад, пасмонда кулӯх ҳам зад.

– Кулӯхаш чӣ, сангаш чӣ – барои ман фарқ надорад.

– Шояд газета ҳаст...

– Як поят дар канори ҷаҳаннаму газетаро ба сарат мезанӣ?

– Мехонам, каллаварам!

– Хайр, майлат, ба ҳар ҳол, одамбашарай. Як дафтари хотира ҳаст. Мешавад?

– Дафтари кӣ?

– Аз ҳамқабилаҳои худат. Чоп кунанд, аҷаб бозоргир мебуд.

Посбон аз бағалаш як дафтари ғафси фарсударо баровард. Ва дарро кушода гуфт:

– Дуртар ист. Бе ин ҳам қонидаро вайрон кардам.

Қурбон канор рафт.

Посбон аз дари нимроғ ба рӯи фарш ҳаво дод.

– Дар қабаташ қалам дорад. Ҳама орзуятро навис. Шояд ягон кас хонад...

Баъд аз маҳкам шудани дар Қурбон дафтарро аз замин бардошт. Посбон аз сӯроҳӣ боз такрор кард:

– Навис! Фақат орзуоятро навис!

Ба ёди Қурбон латифаи Афандиву занаш... ҳалқаи дору подшоҳ расид. Хост табассум кунад, вале натавонист.

– Кадом орзуҳоро мегӯӣ? Орзуҳоям мурданд! Мешунавӣ?! Мурдаанд...

Пештар, айёми мактабхонӣ... хатмкунанда ки шуданд, ҳар кас дафтари хотира мекушод. Расми гулҳоро мекашиданд, сурат мечаспонданд, шеърҳо менавиштанд. Ҳар ки аз оламу одамон ягон таманно дошт... Аввалҳо Қурбон он дафтари хотираашро гоҳ-гоҳ мидид, бепарво варақ мезад. Баъд гум шуд. Дар ҳар сурат, кайҳо боз ба чашмаш нахӯрдааст.

Инак дафтари хотираи кадом одами бегона ба дасташ афтод. Хеле варақ зада, фаҳмид, ки хусни хат гуногун, яъне аз як кас не. Онро эҳтимол даҳ-
АБДУҒАФФОРИ АБДУҶАББОР

дувоздах маҳкумшуда навиштаанд. Кӣ як саҳифа, дигаре ним саҳифа... Кадом танбале фақат имзояшро сабт намудааст.

– Э–ҳа–а, ин дафтари таърихӣ–ку! – гуфт Қурбон, овоз бароварда.

«12 декабри соли 199...» Рақами чорумро аз чӣ боис, ки кӯр кардаанд. «Ҳабдаҳ–ҳаждаҳ рӯз шуд, ки маҳбусам. Пагоҳ–фардо ҳисоби рӯзу шабро гум мекунам. Аслан чӣ фарқ дорад? Вазъиятам аҷоиб, ҳар субҳ бедор шуда, мегӯям: имрӯз охирин рӯз... туро ба қатл мебаранд. Омода бош... Ҳафт рӯзи аввал сахт душвор буд. Баъд тан додам. Худкардари даво нест. Акнун рӯз ҳам интизорам, шаб ҳам. Аммо ҳеҷ не ки омада баранд. Куҷо мебаранд, дур аст ё наздик, қаллод куҷост, – намедонам. Ҳеҷ кас хабар надорад, хабар дошта бошад ҳам, намегӯяд...»

«Бало занад маро! Одамони шинос дигар на зиндаамро мебинанд, на мурдаамро. Хайрият, аз ҳешу табор, мардуми ҳаммаҳалла дурам. Агар не, ба чашми онҳо чӣ тавр нигоҳ мекардам?! Вале дилам ба падару модарам, хоҳару додарам, зану бачаҳоям месӯзад. Онҳоро сархам кардам. Дар пеши мардум рӯсиёҳ монданд. Хайр, ду–се рӯз пас, шояд ҳамин рӯз, ҳукмномаро ба иҷро ки расонданд, азоби ман анҷом меёбад...»

«Хуб кайфу сафо кардам, давр рондам. Пул, ки беҳисоб буд, зоти зан чун мӯру малах мечаспид. Лекин ҳамтабақҳои худам маро фурӯхтанд. Ба озодӣ мебаромадам, як–дутоаширо гунҷишк барин сар мекандам. Рост мегӯям, дар бачагӣ қирон меовардам ба номи паранда. Акнун... имрӯз ё фардо маро мекушанд. Фарқ надорад, бигузур паронанд, ба дор кашанд. Ман аз марг ҳарос надорам».

«Ҳама ҷасорату далерие, ки доштам, тӯли ин чанд рӯз барбод рафт. Маро торафт даҳшат мегирад. Ҳар шаб ҷасади сарду берӯҳи худро хоб мебинам. Дод гуфта мехезам...»

«Дер ё зуд ҳама мемиранд. Гумон мекардам, се–чор рӯз пас девона мешавам. Вале афсӯс ки не, ақлам дар ҷояш барин. Киноҳои дидаам ё ҳикояту ривоятҳои хондаам зинда барин пеши назар меоянд. Ба ягон нуқта чашм дӯхта, нохост мебинам, ки мани маҳкумшударо ба деги калони пур аз равгани ҷӯшон мепартоянд. Пештар зинда ба зинда гӯронда буданд. вақте нӯсти баданамро меканданд, гов барин дод мезадам. Вале ҳатто худам овозамро намешунидам. Азоби гӯшношунид буд ҳангоме мехостанд, ба гулӯям сурби обшуда резанд. Боре тӯғмаи даррандаҳо мекарданд. Хомоҳом. Қариб аз хотирам рафтааст, ки дар зери чархи дандонадор партофта, устухонҳоямро шикастанд. Заҳр хӯрда мурдан ҳеҷ гап не, аммо бераҳмона чордарон ва аз ҳама охир сарро аз тан ҷудо кунанд, намедонам аҳволат чӣ мешуда бошад... Маро ба даст авлоди одамони куштаам додаанд. Ва онҳо мижа назада, сангборонам карданд... Чанд сол пеш буд ин. Маро то қатлгоҳ бурда, бастанд ба сӯтун. Маҳкам бастанд, як рагам намеҷунбид. Сонӣ бо анбӯр пора–пора гӯшти баданамро меканданд, аз сарам равгани доғ мерехтанд. Танам месӯхт, бӯи бад паҳн мешуд. Ниҳоят ду дасту ду поямро бо аргамчин ба чор асп бастанду ҷонваронро ба чор сӯ, чунон ки чор тарафат қибла мегуфта бошанд, чорхез занонданд. Ин ҷазоҳоро дида, ба бераҳмӣ ҳам, ба мурдан ҳам бепарво менигарам...»

Қурбон ба дахшат омад, дасту пояш ларзиданд. Дафтарро ба рӯи фарш партофта, фарёд кард. Садояш аз девор ба девор, аз сақф ба фарш бархӯрда, сарсонун ҳайрон танин меандошт. Гӯшҳояш қуфл заданд...

* * * *

Ҳар субҳ ба ҳаёти инсон шабоҳат дорад. тавлид мешавад... Зоҳиран ноаён, зеро кам андар кам одамон зухури сапедадамро мушоҳида кардаанд. Агар ҳамон лаҳзаи муассири дамидани субҳро дидан насиб карда бошад, кас мефаҳмад, ки вай чӣ қадар асрорангезу дилрабоист, ва чӣ хосияти нодир дорад. ба аҳли олам, ки ғарқи хоб, ғами вақту соатро намехӯрад, аз фаро расидани рӯзи нав дарак медиҳад, равшанӣ меорад. дар воқеъ, ҳар зухуроте, ки нур меафканад, мӯъҷиза аст. Ба ин хосияти субҳ мо, инсонҳо, донам–надонам одат кардаем, онро табиӣ мепиндорем...

Ситорагони осмон бо чашми ҳайрат нигариста, як–як мижазанон аз назарҳо нопадид мегарданд. Равшании субҳи содиқ кулли мавҷудоти зиндаро ба ҷунбиш меорад. Ҳоло низ шарофати он ба саҳрои нопадиднокори писарак ва садои ғукҳои хокию обӣ ва ғуввоси шамол ба ҳам печиданд.

Дашт бедор мешуд.

Дари кӯҳна ва фарсудаи кулба дар зерин бод ғичиррос мезанад. Оҳи шамол онро оҳиста мекушояду мепӯшад. Ва боз чинчароғи хирасӯз, ки сари тоқча гузоштаанд, дохили манзилро андак равшанӣ мебахшад. Дар мобайни кулба пиразану ду наберааш – яке гаҳворабанд, ва дигаре ҳамон писараки дувоздаҳ–сездаҳсола... хобанд. Шамол ногаҳон навозишро бас карда, ғуввосзанон аз болои пиразан рӯйчояшро поин мекашад.

... Ӯ ҳамон лаҳза чашмонашро кушод. Дар ибтидо орому хотирчамъ аз ҷогаҳ хест, баъд фаҳмид, ки вазъи кунунии худро дуруст дарк карда наметавонад. Ба ҳар ҳол, дар вучудаш тарс нест, вале ҳаяҷону изтироб эҳсос мешавад. Бо вучуди ин дилашро бақувват ёфта, лабонаш моили табассум гардиданд. Шукр гуфта берун баромад, ба атроф нигарист, ба осмон чашм давонд. Шамол ғайб зада буд. пиразан ба суфа нишаст; нишасту ба андеша рафт. Гӯё субҳидами имрӯза бо саҳаргоҳони пешин ҳамсон набуд. Ё ба назараш ҷунин тофт. Тавба... Ғарқи фикру хаёл баногоҳ нурро дид – пайҳас кард, ки онсӯтар рӯи замин шамъ месӯзад. Назди равшанӣ рафт. Ва дид, ки дар паҳлуи он китобе... Филҳол фаҳмид, ки қадимист. Беҳолу баҳол ва дар банди ҳайрат атрофи шамъро як маротиба давр зад, сипас дуюм бор... ва саввум... Ин замон аз боло баргҳои сабз рехтанд. Калон, майда... ҳама ба рӯи китоб мерехтанд...

Пиразан лаҳзае сукут карду рӯймолашро аз сар гирифта, баргҳои сабзро дар он гирд овард. Аз боди сабук тора–тора мӯи хокистаррангаш меларзид. Нишасту ба китоб нигарист... Пас дудасти гирифта бўсид. Ба чашму абрӯвонаш молид, ба қафаси синааш зер кард.

Ин лаҳза садои маъюси бузро шумид. Бузи башир, банди гарданаширо ба дарахт бастаанд. Китобро эҳтиёткорона аз болои баргҳо дар рӯймол бардошта, тарафи буз рафт. Баъд нигоҳашро ба танаи дарахт дӯхта, як маротиба дар гирдаш тоб хӯрд. Ва рӯймолро ба шохи нӯташ шикаста овехт...

Диққати писараки чашмонаш хоболудро ҳам шамъ ба худ мекашад. Ӯ мутаҳайир аз ҷогаҳ хеста, берун мебарояд. Ва хаёломез гирдогирди шамъ чарх мезанад. Аз шӯълаи он чашм нақанда, сари зону менишинад...

Пиразан шир мечӯшид. Модабуз сарбаланд ба дуриҳо нигариста, чашмонаш роғ, ором меистод. Писарак ҳанӯз аз олами рангини хаёл раҳой наёфта, пурсил:

– Бибиҷон! Ин шамъро шумо даргирондед?

– Не, ҷони бибӣ.

– Пас кӣ? Аз кучо пайдо шуд?

– Намедонам...

– Аҷоиб...

– Ин шамъ дар торикӣҳо роҳатро равшан мекунад, ба дилат нуру сафо мебахшад. Тану ҷонатро гармӣ медиҳад...

– Лекин гӯед, бибиҷон, охир...

...Пиразан косаи ширро оварда, ба наберааш дароз мекунад.

– Бинӯш!

Писарак менӯшад. Пиразан косаро гирифта, паҳлуи шамъ мегузорад.

– Мо бояд равам, – мегӯяд ба наберааш.

– Кучо?

– Ба истиқболаш... Дилам гувоҳӣ медиҳад, ки зарур аст ба нур омезем.

Писарак чашмонаш дурахшида, ба модаркалон менигарад. Аҷаб! Ба бибиҷонаш чӣ асар карда бошад? Шояд ҳарза мегӯяд...

Баъд назараш ба рӯймол меафтад, ки пиразан ба шохи дарахт овехта буд. Нурпошӣ дошт вай. Чашмонаширо мерабуд... Худи писаракро низ... чун оҳанрабо! Вай ҳанӯз чизе нафаҳмида, рӯ ба он нуқтаи нурафкан равон мешавад. Тифли даруни гаҳвора бо дастаконаш болопӯши онро мекушояд ва рӯ ба сӯи нур мегардонад. Ангуштакониашро дароз мекунад. Пиразан ба манбаи нур торафт наздик мешавад, мерасад ба вай. Вале ҳамоно мебинад, ки нопадид гаштааст нур. Чашмонаширо мемонад. Боз менигарад. Не, рӯймол овезон аст, аммо нур намепошад... Писарак ба пиразан менигарад. Ва тобу тавонаш рафта, ба ҷонибаш медавад. Менишинад. Сар ба зонуи модаркалон гузошта, мегӯяд:

– Ман фаҳмидам, бибиҷон. Ба хаёлам, фаҳмидам... Нарафтан имкон надорад. Медонам, ки ба кучо бояд равам... Ҳар лаҳза ғанимат, бибиҷон, биёед, шитоб кунем.

Ҳар ду мебинанд, ки тифли гаҳворабанд низ дастони нозукаширо меёзонад. Гӯё талош дорад, ки ҳамроҳ баранд...

– Хез, писарам, хез, ки дер шуд. Офтоб баромад.

Пиразан худ таги дарахт рафт ва ҳамон рӯймолбандро, ки дар нӯти шох овезон меистод, ба даст гирифт. Писарак хӯрчини пурборро, хамааш тӯшаи роҳ, ба китфаш андохт.. ва бибиву набера якҷоя қадам бардоштанд...

– Худо роҳамонро сафед кунад, мушкиламонро осон гардонад...

Хуршед воқеан ҳам чехраашро пурра боз намуда, рӯи осмони нилгун чо-чо абрҳои сафеди беғубор намоёнанд.

Тахмин сад метр масофаро паймудан пас писарак ба қафо, ба ҷониби хонашон нигарист. Гӯё дилаш гувоҳӣ меод, ки манзили бачагиашро охирин бор мебинад. Намедонист, ки ягон рӯз баргаштан муяссараш мегардад ё не? Ҳарчанд...

– Хавотир нашав, феъли модаратро медонам. Якравиаш тӯл намекашад. Дертар бошад ҳам, меояд. Боз ба ҳам вомехӯрем. Ҳатман...

Писарак бо ишораи тасдиқ сар чунбонда, чаққон ба роҳ даромад.

Ин дам аз ҷониби дигар, банди калони алаф дар болои сар, якта-якта қадам монда, келин омад. Алафро ба кунче партофту ҳам шуда, зонухояшро дошт, сипас қоматаш рост кард. ба баландиҳо назар дӯхт, кабудии осмон чашмонашро рабуд, ҳатто сараш андак чарх зад. Баъд ӯ ба атроф нигарист. Чехрааш бағоят хаста, мӯйҳояш қадре парешон... Нигарист-нигаристу баногоҳ дарк намуд: ҳавлӣ холист. Дар қарибии остонаи кулба шамъи сӯзонро дид. Хаёлолуд ба дарун қадам монд. Ҷогаҳҳо ноғундошта, тифлакаш ҳанӯз дар гаҳвора ғарқи хоб... Касе ё овозе ўро ба берун хонд. Баромад. Аз кунче садои доира афсурда ба гӯш расид. Садо кунд, аммо якмаром буд. Дар ҳавои он се маротиба гирд-гирди шамъи фурӯзон чарх зад. Ва лаби суфа нишаст...

Дар ғичиррос зад. Шамол андак қувват гирифта, онро пӯшонд. Ва танҳо ҳамин лаҳза зан кулчаи як лабаш газидаро дар тори дар овезон дид. Бештар ба ҳайрат омад. Кулчаро гирифта, ба тарафе, ки пиразану набера равона буданд, дуру дароз чашм дӯхт. Нигоҳи тарсолудаш ҳарисона пай мечуст.

Занро аз олами хаёлот гирия тифл берун овард. Кулчаи лабгазида дар даст, вай пеши гаҳвора рафт. Писаракаш мегирист, ғаш мекард, дастак мезад...

Гирия кӯдак мусиқиро мемонд, аммо берабт... Ба рӯи вай назар афканда, равон дар лабон, ки кайҳо инҷониб аз бўса маҳруманд, табассум нақш баст. Дидагонаш ба кулба одат карда, атроф равшан тофт. Мусиқӣ гум шуду боз ғашии писаракаш баланд... Зан пеши гаҳвора нишаст. Нони лабгазидаро ба қафаси синаи кӯдак гузошт. То ки вай бӯи нонро ҳис кунад. Ва писараки рӯяш мисли шир сап-сафед аз гирия бозмонда, худ ба худ кадом ҳарфҳоро гӯё талаффуз мекард. Шояд чизе мегуфт, аммо матлабаш номаълум... Ба ҳар ҳол чашмонаш барқ мезаданд, ангуштонашро гоҳ мушт мекард, гоҳ мекушод.

Дари кулба ғичирросзада, лаҳзае руст мешуду лаҳзае боз...

Шабҳо хобаш гурехта, ў соатҳо дар банди фикру хаёлҳои печ дар печ мемонд. Хоса, ки ба ҷуз ҷарангосу шараққоси қуфлу калиф ва роҳ гаштани навбатдор – ҳамин ҳам гоҳ–гоҳ, – дигар садои бегонаро намешунид... Баногоҳ аз ҳайрат мижа зад, чашм пӯшиду кушод, аммо бовараш наомад, ки ду нуқтаи дурахшон начунбида ба ў менигаранд. Охир, шиносанд он нуқтаҳои нурафкан, ҳанӯз аз хурдӣ...

– Омада–омада, навод ба панҷ–дах сӯм зор шавем? – ин сӯву он сӯ қадам зада, ночор мегуфт падараш.

– Хайр, барои зисту зиндагӣ, хӯрду хӯрок сарф шуд, – сабаб пеш меовард модараш. – Фардо рӯзи маош, ҳеҷ гап набудагист...

– Ба ман имрӯз даркор, пагоҳ ба сарам мезанам?! – асабӣ пешуд падараш.

Қурбон ёд дорад, ки модараш пас аз пофишориву якравихои шавҳар табассум карда, гуфта буд:

– Бе дурандешии ман, шумоён, мардҳо, намедонам чӣ кор мекардад, рӯзатон чӣ хел мегузашт...

Ҳар ду медонистанд, ки модар бо нозу итоби танҳо ба худаш хос ин ҳарфҳоро мегуфт. Ва суханаш, албатта, рӯидилӣ буданд.. Пас вай ба хонаи дарун рафту як чизи докапечро берун оварда, дар рӯи кат кушод. Диданд, ки мучассамаи гурба–пуландозак аст. Модар онро афшонд.

– Зарур бошад – раво бошад, гиред, шиканед, – гуфт модар. – Ба умеде, ки дар ягон рӯзи сиёҳамон кор медиҳад, танга–танга сарфа мекардам.

Падар андешаманд сар хориду қатгӣ рад намуд:

– Не, илоҷи дигар пайдо мешудагист.

Қурбон ҳамин тариқ тасодуфан аз як сирри хурди модараш огаҳӣ ёфт...

Рӯзҳо паиҳам мегузаштанду писараки чаҳордахсола мавҷудияти гурбачаро тадричан фаромӯш мекард. Бо вучуди ин аҳён–аҳён ба ёдаш мерасид.

Боре вай ба аҳволи танг афтод. Ба духтараке дар рӯзи таваллудаш ҳатман бояд тҳфа мехарид. Аз падар ё модар пурсиданро ба худ эб надид. Шарм медошт, охир...

Лекин гурбача ба хотираш омад. «Хайр, чӣ, чор–панҷ сӯмашро гирам, модарам пай намебурдагист. Имкон шавад, аз пуле, ки барои мактаб медиҳад, даҳ тин–бист тин ҷамъ карда, ноаён мепартоям. Ҳеҷ гап намешавад...»

Ва пайт мечуст. Поидан дер накашид. Як шаб баҳона пеш овард, ки танҳо монда, дар хонаи дарун вазифаи хонагӣ тайёр мекунад. Зеро медонист – баробари садо додани калимаи «дарс» барои ў ҳамаи дарҳо худ ба худ кушода мешаванд...

Шаби аввал аз қабати кӯрпаҳои нав, ки модараш ба нияти тӯи домодии писараш дӯхта мондааст, гурбачаи гачини пуландозакро ёфт.

Ғайричашмдошт вай хеле вазнин буд. Бо нўти кордчаи кисагиаш оҳиста–оҳиста сўроҳиашро тарошида, андак васеъ кард. Ва чаппа дошт. Аз даруни он фавран ду танга – понздаҳ ва бистгина афтод. Тангаҳо олудаи хокаи гач буданд.

Акнун қариб ҳар рӯз, аксар вақт бегоҳиҳо, Қурбон танҳо дар хонаи дарун «дарс» тайёр мекард. Рафта–рафта ин одаташ мунтазам шуд. Аввалҳо меҳаросид, хавотир мекашид, ки мабодо касе дарояд, ё модар вазнашро гум кардани гурбачаро фаҳмад. Баъдтар ин хавфаш гум шуд...

Ва рӯзе аз мактаб баргашта, дар рӯи кат модарашро дид. Дар назди ӯ пораҳои шикастаи гурбаи гачин парешон меҳобиданд. Модар ашки чашмонаро пок кард...

Ҳарфе ба писараш нагуфт, агарчи дилшикаста менишаст.

Ҳамон шаб ӯ хоб дид: дар хонаи дарун меҳост китобдонашро кушояд, аммо наметавонист. Ҳайрон мешуд, ки чаро куфлу калид надораду кушода намешавад. Сонӣ якбора чароғ мурд: барқ қатъ гашт. Равшание ба чашм намерасид. Ногаҳон садои «мияв–мияв»–ро шунид. Ва ҳамон лаҳза ду чашми рахшони ҷонварро дид. Баъд гурба хандид. Қоҳ–қоҳ зад...

Он хоб вазнинтарин хоби даврони бачагиаш буд. Ва он ду нуқтаи дурахшон солҳои сол гоҳ–гоҳе пеши назараш падида меомаданд, гўё ҳамеша дар таъқиб буданд...

Лекин акнун дар маҳбас ду нуқтаи рахшонро дида, дигар ба ҳарос наафтод. Бовараш комил аст, ки ин мулоқот охирин аст, пас дигар ҳоҷат ба тарсидан нест.

Бо вучуди ин Қурбон сар ҳам карда, рўяшро бо кафи дастонаш пўшид... Хаёлаш, ки модар то ҳанўз дар болои кат нишаста, ба вай нигоҳ дорад.

* * *

...Пас аз нимарӯз талабаҳо нав ба пахтачинӣ шурўъ карда буданд, ки доду фарёди духтаракон ҳамаро бесаранҷом сохт.

– Мор! Мори калон!..

Нафаре чанд ҷониби онҳо давиданд. Ва азбаски барги ниҳолҳои пахта аксар хушкидаву рехта буданд, зуд мори сафедеро диданд, ки дар байни ҷўяк бошитоб меҳазид. Бисёриҳо ҳамон лаҳза дар ҷояшон гўё шах шуданд. Ў тозон рафт ва бо мўзааш сари морро зер карду думашро қабза гирифт, боло бардошт. Ҷонвар, ки пўсташ зери шуои офтоб медурахшид, дар ҳаво муаллақ монда, печутоб меҳўрд, такагоҳ мечуст. Вай хомўш қадам монда, ба сари вот расид. Дигарон хавф кашида, андак дуртар... аз ақибаш меомаданд. Ба хона – қапидани мор, дар як лаҳза ӯ ба қахрамони давра табдил ёфт – хама, духтару писарон, ҳатто ду нафар муаллим ба дасташ менигаристанд:

– Мори сафед безарар аст, – гуфт яке.

– Ҳа, заҳр надорад, – илова намуд дигаре.

– Ин хел бошад, пештар биёед, – дастонашро то китф рост намуда, ба тоб додан сар кард Қурбон. Ҷисми мор мисли фирфирак давр мезад. Бачаҳо баръакс – ба ҷои пеш омадан худро қафо гирифтанд.

– Як, ду, се! – гӯён Қурбон сари морро тоб дода, ба танаи тут зад... ҳафт-ҳашт маротиба зад.

Дам ба дарун кашида, ҳамсинфон диданд, ки сари мор лахта-лахта шудааст.

– Бечора... чӣ гуноҳ дошт? – суол кард духтараке.

– Сари мор кӯфта бех, – гуфт ӯ ва ҷисми бечони хазандаро ба захбур ҳаво дод. – Агар не, барои чӣ ҳамаатон ларзида, қариб гурдакаф шудед? А?!

Ҳамсинфон ҳарфе назада, пароканда рафтанд. Касе ба Қурбон нигоҳ намекард. Гӯё вучуд надошт ӯ...

* * *

Аз шаш қадам ин сӯву шаш қадам он сӯ гаштаву баргашта қадам задан, ба дарёи хотироти зиндагии худ беихтиёр фуру рафтан ва бад-ин васила аз ранҷу машаққати интизорӣ ҷони худро раҳонидан... ниҳоят хаста шуда, вай ба рӯи кати хоб якпахлӯ дароз кашид. Ва нохост чашмаш ба табақчаи пурсеби чинӣ бархӯрд. Себҳо калон-калони сурх, беаҳам ва сероб буданд. даст дароз карда, якеро гирифт...

Ҳаракати мӯрча, аз сардии ҳавои камера буд магар, қарахту лавандона метофт. Вай аз рӯи себ мерафт. Қурбон барқасд себро аз думчааш дошта, чарх занонда, гаштугузори он ҷонзоти кӯчаку танҳоро, ки мутлақо тасодуфан ба ин манзили сарду якранг мусофират кардааст, мушоҳида менамуд. Баъд сарангушташро наздик бурда, пеши роҳи ҷонварро гирифт. Вале мӯрча ин саддро низ бепарвоёна паси сар карда, акнун ба пушти дасти ӯ гузашта, дар миёни пашмҳо, ки ба назараш эҳтимол чун ниҳолон метофтанд, гӯё раҳгум зада, гоҳ ин сӯву гоҳ он сӯ тоб мехӯрд.

Ба ҳар ҳол, аз ташрифи мӯрча ӯ хушнуд буд. Чандин сол муқаддам шунида ё хонда буд, аниқ дар хотир надорад... аммо медонист, ки марде кашфиёти аҷиб кардааст. Вай ногаҳон мебинад – кадом навъе аз гулҳои ба воя расондааш таҳти ҳавои мусиқӣ дар пеши назараш мешукуфтаанд. Шояд забони гулҳо ба садои мусиқӣ шабоҳат дорад, лекин гумонбар шудан, ки мӯрчяк забони одамиро мефаҳмида, ё ақаллан мешунида бошад, аз имкону тасаввур берун метофт. Эҳтимол дар овони бачагӣ буд... Бале, ҳамин тавр, аммо пас аз камол ёфта, ақлашро пурра шинохтан ҳеҷ гоҳ ин тавр рӯ ба рӯ, маҳрамона бо мӯрча гуфтугузор надошт; ё аҳамият намедод, фикр мекард, балки иттифоқ ҳам наафтада буд. Ҳоло чӣ? – мӯрчяк ба пой худ омадааст, бе даъват... Ва беҳабар аз оламу одам, дар ғафлат аз аҳволи ҳамсӯхбаташ дар рӯи дасти қариб чун девори сафеди оҳараш шикаста ва аз ин рӯ бенур сайругашт мекунад.

Бача буд, ақлаш дур намерафт... Дар миёни хавлиашон хонаи мўрчагонро ёфта, онро бо чўби нўташ тез истилогарона кофт, вайрон кард. Мўрчагон калон–калони сиёҳ буданд ва аз балои ногаҳон ба сарашон омада ҳаросону шитобон берун метохтанд... Чунин таҷовуз ба назараш кам тофт магар, ки ба илова як чойник оби чўш оварда аз болояшон рехт. Рост истоду рехт. Ва тамошо кард, завқ бурд, хандид...

«Пас бигў, эй мўрчяки меҳнатқарин – дар кадом шеър ё тамсил онҳоро ҳамин тавр сифат карда буданд, – бигў, ки аз чӣ боис ин чо афтодӣ? Ман–ку ночорам, лекин туро кӣ маҷбур сохт, ки саргардон шавӣ? Шояд болои дарахт будӣ ва якҷоя бо себ туро низ даруни қуттӣ андохтанд... Эҳ худо, аслан ин муҳим нест, муҳим он аст, ки омадӣ... ба аёдати ман... Шояд ба ту, як қонвари кўчак, чунин метобад, ки яқин баҳру барро паси сар кардӣ то ин чо расидан... Хайр, ин лаҳза, ин дидору гуфтугў насиби ману ту будааст. Ин ҳам ғанимат... Кош забонатро медонистам... Ту холо дар ин маскани сарду тира, дару деворҳояш пурасрор меҳмонӣ. Хуллас, ки озод ҳастӣ, метавонӣ аз сўрохию роғи дар, ё панҷара... Беҳтараш, тавассути панҷара. Вагарна дар роҳрави нимторику ваҳмангез... – эҳтимол барои ту фарқе надорад, чунки меҳмонӣ – сарсон шуда, то ба дунёи равшан мебарой, ки модари зори ҳафт пуштатро мебинӣ...»

* * *

Масофаи зиёди даштро пушти сар карданд. Боди гарму қонқоҳ рӯи пиразану набераашро лесида мегузафт. Ғашашон меомад, оби чашмонашон қатра–қатра берун мешуд. Ба замми ин гоҳ–гоҳ гирдбоди реғу хок печидаву бо шиддат тоб хўрда, ғуввос мезад. Ва оқибат шикаста аз ҳам мерехт, нопадид мешуд. Писарак, ки бори нахуст ба мусофирати дурудароз азм карда буд, аз модаркалонаш ақиб намонда мерафт. Ин роҳу пайроҳаҳо ба пиразан ошноанд. Вай ба тақозои ҳар гуна зарурат борҳо ҳамроҳи шавҳараш аз миёни ин дашт рафтуомад мекард. Лекин медонист, ки холо муродаш хеле ва хеле дур рафтан аст. Бале, нияташ дигар аст, дигар...

Ҳамчунин медонист, ки дере нагузашта, ба сари чоҳ мерасанд... Истоду рўҳбаланд кардани шуда, ба набера гуфт:

– Бӯи обро мешунавӣ?

Писарак низ қарор гирифт. Каллаашро боло кард, чашмонашро пўшид, бинӣ кашид. Ва инкор намуд.

– Ба димоғам бӯи об мерасад. Оби ширин... – исрор кард бибӣ.

Набера бо таачҷуб пурсид:

– Ташна мондед?

– Не... – гуфт бибӣ.

Ва онҳо хомўш боз ба роҳ даромаданд.

Ниҳоят ба чоҳ омаданд. Вале диданд, ки обаш гурехтааст.

– Биё, камтар шишта нафасамонро рост кунем. Мегўянд, ки пештар шутуракиҳо ҳамин хел одат доштаанд... Офтобро бин, рўз аз нисф гузаштааст.

– Нав гушнагиамро ҳис кардам, – хаёломез гуфт набера.

Ва қадре онсўтар чор–панҷ ходаи шояд чўпонҳоро дида, илова намуд: – Хайма назанем ҳам, соябон месозем.

Ва зуд рўймоли васеи модаркалонро ба нўти он хоदाҳо, ки пояшонро ба замин хаста буд, паҳн кард. Пиразан дастархон кушод, аз хўрчин кўзаи обро баровард, нону мавиз, чормағз ва зардолуи хушк ба миён гузошт. Набера нон шикаст, бо ҳавас гуфт:

– Агар ҳозир дар лаби чашмаи худамон мебудам, ба вай нони хушк партофта, то фалла шуданаш ба чўш зада баромадани об нигоҳ карда мешиштам. Нони қоқу оби сарди чашмаамон аз ҳама бехтаранд...

Пиразан завқ бурда, механдад:

– Эҳтимол...

– Чаро шубҳа мекунед? Ё бачагиатон фаромўш шудааст?

– Не, албатта. Лекин аз он айём эҳа... гўё сад сол гузаштааст...

Ҳамин тавр, бо иштиҳо тамагтўъ карданд.

– Бибиҷон, ягон қисса гўед.

– Қисса?

– Бале. Аз хурдӣ ба қиссаҳои шумо одат кардаам.

– Ҳа-а...

Пиразан лаҳзае ба сукут рафт.

– Ривояте ҳаст, ки Искандари Зулқарнайн ҳангоми яке аз юришҳои худ ба деҳае расида, одамонero мебинад, ки аз моли дунё дар бисоташон чизе нашошта, дар назди хонаи худ гўр қанда буданд. Одаташон – ҳар рўз чанд бор онро чорўб зада, рўбучин мекарданд. Боз як аҷоиботаш дар ин, ки хўрду хўроқашон ба чуз гиёҳ дигар чизе набудааст...

* * *

Аз қазову қадар буд, ё аз дасти дўсту душман, ки фалокат ҳамон шаби наҳс, – ҳозир наҳс мегўям, он вақт шаби нағз, бобарор... – шуруъ шуд. Ростии гап, аз ҳавлии ҳамсинфам қадам ба қадам дур рафта, ба ҳайрат меомадам: гардиши фалакро бин, ки рухсатӣ гуфта, аз маркази ноором ба ноҳия биёиву дар мобайни ду моҳ соҳиби ин қадар пул шавӣ... Кори сайёд барор гирад, сайд бо пои худ омадааст. Албатта, бедардимӣён, муфт не... Дар ин замона пули беаҳмадро аз кучо меёбӣ? Усмон, ки ба вай чанд сол дар пушти як парта менишастам, бо чўраҳои тоҷираш «ба мо ҳамроҳ шав, бегона нестӣ, ёрдам мекунем», гўён маро ба шаҳрҳои Саратову Волгоград бурданд. Якҷоя азоб ҳам кашидем, сер ҳам будем, гушна ҳам будем. Чӣ ҷои пинҳон кардан, ки сарсониву саргардонӣ ҳам дидем. Касе агар дар ин замона ба умеди як лаб нон

мусофир шуда бошад, то кору бораш ба сомон расидан, азоби ҳафт гўрро мебинад. Лекин вақте ки даромади софро тақсим карда, ҳаққи маро ҳам доданд, кулли ранҷо фаромӯш шуданд. Якшаба хоби нороҳат барин... Маҳтоб низ мисли ман хушнудӣ дошт. Пулро чӣ сеҳрест, ки ман дар кўчаи маҳалла қадам намезадам, балки ҳарчанд маст набудам, сабук мепаридам. Охир, поям заминро ҳис намекард! Аз дару дарвозаи ҳаммаҳаллагон ягонтааш ба назарам наменамуд. Дер шуда, ҳатто сагон аккос намезаданд. Ҳангоме ба хонамон расидам, чароғи симчўб хира месўхт. Шилдир-шилдири оби чўйбори кўча ба гўшам расид. Хостам дарро кўбам, вале дидам, ки онро кушода мондаанд. Тела дода, вориди ҳавлӣ гаштам. Модарам, ки бедор буда, яқин интизорӣ мекашид, аз қой хеста номавро гирифт:

– Қурбон! Туй?..

Гумон доштам, ки модарам пулро дида, хурсанд мешаванд. Аммо ҳаёлам пуч баромад, – вай на лом гуфтанд, на мим..

Субҳидам бедор шудам. Модарам ба нони гарм ду шоҳкоса чуғрот оварданд. Зану бачаҳоям, гўё қанот бароварда бошанд, чаққон кори хонаро мекарданд.

Баъд дарбачаи миёнадеворро кушода додарам омад, якқоя наҳорӣ кардем.

– Имрӯз якшанбе, биё як бозор рафта биёем...

Он рӯз то бегоҳ мошинам имкони нафас рост кардан намеёфт. Ба модарам телевизору яхдон, ду халта орди навъи олий, биринчу рағани зиёд харидам. Бачаҳоям, занам... соҳиби либосҳои нав шуданд. Барои гову гўсолаи додарам ҳам як тонна кунҷора гирифтем, ба худаш шиму костюми зебо тўҳфа кардам.

Зиндагӣ як муддат беғубору беохир метофт. Афсўс, ба суханони модарам ҳатто гўш надодам. Вай насиҳат мекард, ки оби калон чўйро вайрон мекунад, пули бисёр одамро... Аз байн нав ду ҳафта гузашта буд, ки Усмони ҳамсинфам омад ва «маслиҳат ҳаст» гўён ба хонааш бурд. Ҳоло замони ду даст дар киса гаштан не, – гуфт ў. – Агар розӣ бошӣ, якбора ба ду «КамАЗ» бор зер мекунем, майдабозӣ ба дил зад... Ман, ки нисф зиёди пулавро харч карда будам, ҳайрон мондам. Ҳамсинфам ду шарики дигарамон худро гургони дорондида вонамуда, таскинам доданд, ки ҳеҷ гап не, – аз Шарифи кал-Кали зирази симентфурӯш қарз мегирӣ. Ба роҳ ки даромадем, ду моҳ пас бармегардонӣ. Фоидааш хараҷоти сесола зиндагиатро мебардорад. Як дафъа рафта дидӣ-ку? Ба бисмиллоҳ гуфта шиштан об ранг намегирад...

Ман бовар кардам. Ва ҳарчанд ўро намешинохтам, пеши Шарифи симентфурӯш рафтам. Усмон ва рафиқонаш ба вай далолат карданду ман асноди хонаи чорхучрадори худро, ки дар Душанбе буд, инчунин, кўҳна бошад ҳам, мошинаро ба кафолат гузошта, ба панҷ ҳазор доллари амрикоӣ баргак харидам. Харчи роҳу ҳаққи ронандаҳоро шариконам ба ўҳда

гирифтанд. Баъд ҳисобу китоб мекунем гуфтанд. Ман хотирчамъ шудам. Амалиёти пул ёфтани бор харидани мо он қадар зуд ва осон сурат гирифт, ки худам надоништа мондам...

Модару додарам, вақте аз асли иқдоми пешгирифтаам огаҳӣ ёфтанд, аввал лол шуданд. Пас саҳт коҳиш дода, изҳори норизоӣ карданд, ки мабодо маро буз барин бозӣ доранд рафиқонам. Вале тир аз камон ҷаста буд. Ва ман ба хирси ғоидаи калон савори асп менишастам. Он вақт ҳатто тасаввур карда наметавонистам, ки аспам чӯбин аст. Аз болои зин фуromaдан он тараф истад, аз сари узангу пой кашидан ҳам намехостам. Бар замми ҳамааш занам пеш аз пода чанг бардошта, хархашаву дағдаға барпо кард, ки ғами се фарзандро нахӯрда, хонаро ба савдо мондаам...

Пас аз гусели бор ҳафт рӯзи интизорӣ дар хона бо қошу қавоқ, баҳсу талош гузашт. Ва оқибат ману Усмон ва ду шарикамон ба поезд нишастем. Дигар ғам ки надоштем, раҳораҳ маишатамон бачо буд.

* * *

Келини пиразан аз паи ҷустуҷӯи хушдоману писараш афтода, тифли ширмак дар бағал, шитобон ҷадал мекард. Ҳаросон буд, худ ба худ пичиррос мезад. Ёро ҳазору як фикру хаёл оромӣ намедоданд.

– Мода-а-ар! Беҳ-зо-о-д!

Аммо ба ҷуз садои шамоли чизеро намешунид. Бо вучуди ин пеш мерафт...

Беҳзод «модар» гӯён нохост бедор шуд. Пиразан, ки ба дуродур, ба ҷониби қаторкӯҳҳо менигарист, солорона гуфт:

– Чӣ шуд? Ривоят асар кард магар, ки аз хобат як қад парида хестӣ?

Сипас аз кӯза ба кафаш об гирифта, се бор ба чеҳраи наберааш пошид.

– Ба худ омадӣ? Ҳеч гап не, ривоятҳои қадимӣ хоҳ-нохоҳ мағзи моро ба ғалаён меоранд. Ба фикру мулоҳиза, ба таҳлили рафтору кирдор мусоидат мекунанд. Ҳамин тавр... Аҳамият надех... Акнун биё, дастархонро ғундорему аз роҳамон намонем.

– Ман натарсидаам, бибичон. Хоб дидам. Бинам, модарам моро мечӯянд, хотирпарешон... Аз дур бошад ҳам, лаҳзае овозашонро шунидам. Ману шуморо ҷеғ мезаданд...

* * *

Ёро шабҳо хобаш ҳаром буд, хобҳои ҳархелаи рангоранг мидид, вале ягон пора дар хотираш намемонд, субҳ чизеро ба ёд оварда наметавонист. Дилаш мехост саҳроро хоб бинад, саҳрои кушодеро, ки дар он сарлучу пойлуч қадам мезад, медавид, дар сари вотҳо гов мечаронд, дар ҷӯякҳо пахта мечид, дар майдонҳо зардолу меафшонд, гоҳе дар лаби заҳбур ба танаи тут така карда, ба олами андеша мерафт, орзуҳои ширин мепарварид, дар рӯи аҷриқ рӯболо дароз кашид, то аз чашмонаш об рафтанд ба осмони нилгун

менигарист, аз кабудию беғубории он маънӣ мечуст, абрпораҳои гузаронро шаклан ба ин ё он мавҷудот шабоҳат меод... Вале тоза буд, рангин буд он пойлуч давиданҳо.

Албатта метавонист, шояд он айёмро бо бисёр чузъиёташ пеши назар ҳам меовард. Вале хоб дидан берун аз ихтиёри ӯ буд...

* * *

Ҳангоми алафдаравӣ сахро идгохро мемонд. Бачаҳо гову гӯсолашонро дар ангор мехбанд мекарданд. Баъд соатҳо нишаста, яке аз донотаринҳо афсона мегуфт, аз деу ачина, албасти... Берабт мегуфт, аз рӯи он қиссаҳое, ки аз падараш ё бобояш шунидааст. Ва онҳо низ аз аҷдоди худ... Боз ба чистонҳо ҷавоб мечустанд... Рафту ин ҳама ба дилаш занад ё шавқовар набошад, дур мерафт. Одати танҳоипарастӣ эҳтимол аз ҳамон давра об хӯрдааст дар ниҳоди ӯ...

Боре тамоми шаб саргарми бодпарақсозӣ буд. Таътили тобигона ба поён мерасид. Пас аз нисфирӯзӣ говашро аз алафу об сер кард, ҷонвар кавша мегардонд, бинобар ин ба зардолуи ҳосилашро афшонда баст, то ки фароғат кунад. Сонӣ бо як тохт ба ҳавлиашон расид, нимта нон, қаламу дафтар ва бодпараку ду ғалтак риштаи чилуми яке сиёҳу дигаре сафедро ба нею нестони модараш гӯш наандохта гирифт бозпас тарафи сахро давид. Беист давид, гӯё дар он ҷо каси азизаш ӯро кайҳо инчониб интизор бошад...

Як лаҳза говашро хабар гирифт.

Баъд нӯги риштаро ба сари ситораҳалқаи бодпарақ баст. Боди мувофиқ мевазид. Ғалтакро ба қабзааш гирифта, риштаро аз байни ангушти сеюму чорум гузаронд ва бодпаракро оҳиста-оҳиста сар дод. Дастонашро боло карда, чанд қадам ақиб тохт, бодпарақ ларзидаву думҳои сурху кабуду сабзашро ба алвонҷ дароварда, боло мебаромад, гоҳ-гоҳ тоб мехӯрд, ба чапу рост, ба чапу рост... Баъди понздаҳ-бист дақиқа бодпарақ писли парранда тофта, ӯ завқ мебурд, лаззат мегирифт, худ ба худ хушнуд мешуд. Зеро бодпараки на ҳама то чунин баландиҳо мерасад, ин аниқ, аммо қасд кардагӣ барин дар гирду атроф касе нест, ки ин комёбии ӯро бинаду қоил шавад.

Он лаҳза одам агар ба қади ришта нигоҳ афканад, мидид, ки бодпарақ пеши офтобро гирифтааст. Вай риштаи ғалтаки дуюмро низ сарф кард. Гӯшашро ба ришта наздик барад, садои ларзиши бодпаракро мешунид...

Коғазу қаламро аз киса берун овард. Фақат як сатр навишт: «Ба азизу меҳрубонам Нисо»... Миёни мактубро бо дандон сӯрох мекард ва ғалтаку ришташро аз он гузаронда, мактубро мефиристонд... тавассути бодпарақ... ба Нисо... ба сӯи офтоб... Мактуб чун ҳалқа тоб мехӯрду мешитофт. Вай аз ин бозии шахсан худаи фикр карда бароварда рӯҳбаланд мешуд, меосуд...

Ва боз мактуб навишт, ду, се, чор, панҷ...

Ҳар дафъа ҳарфе чанд илова мекард...

Офтоб ба ғуруб мерафт. Аз сатҳи бодпарак поён омада буд.

Чашм пӯшид. Як лаҳза хаёл кард, ки мактубҳояш чӣ сон ба дасти Нисо мерасанд. Бодпарак мепарид, меларзид. Ва...

Ногаҳон аз кучояш ришта канда шуд. Бодпарак филҳол гӯё береша монда бошад, ба чор тараф тоб хӯрда чарх заду сарозер рафт, озод... чун пати сабуки мурғи ҳумо...

Мактубҳо дар сахрои кушод ва дилрабо, сахрои бачагии ӯ паҳну парешон гаштанд, мактубҳои саршори меҳр, меҳру муҳаббати беғаш...

Қурбон нишаст. Нишасту ба чӯби хушки ғалтаки холи нигарист.

Нигариста нафаҳмид, ки чӣ сон ба рӯи кафаш қатраҳои ашк рехтанд.

Баъд дурудароз ба Нисо, ки дар тӯли таътили семоҳа ўро бағоят пазмон шуда буд, гуфтугў кард, фаҳмонд, ки боз чӣ сон барояш бодпараки нав, бодпараки аз ин ҳам хубтару зеботар месозад.

Нисо дар партави хаёлаш табассум меовард.

* * *

Ў кайҳо боз, ба назараш чандин соли дароз метофт, ки ба зиндагии муҷаррадона одат карда буд. Се моҳи мусофирати Руссия, сарсония саргардониҳо, сипас зиндагии муҷаррадона дар пойтахт тӯли қариб якуним сол... Дар ибтидо баъзе шиносу ошноҳояшро ба ҳолашон намонда маҷбур мекард, ки бегоҳ дар кўча дастархони сарипой ороянду нони шом хӯранд. Баъзеҳо аз ноилочӣ, дигарон раҳмашон омада соате менишастанд, – аз бозор дилашон кашида–накашида ҳар чӣ меҳариданду бо ду–сеқадаҳӣ арақ шомро кўтоҳ мекарданд. Вале он ҳамтабақиҳо мувақатӣ будааст... Ба хонаи иҷора меомаду беиштиҳо, баҳри рафъи эҳсоси гуруснагӣ чою нон меҳӯрд, ҳавсала кунад, тухм меҷўшонд... Барои як сари танҳояш на шўрбо мепухт, на палав... Касеро ба манзилаш таклиф намекард ва худ низ ба меҳмонӣ намерафт, аниқтараш, касе даъват наменамуд. Ва бегоҳиҳо танҳо мемонд. Саҳаргоҳон, ханўз дари чойхонаҳо кушода нашуда чӣ гуна метавон қиёс кард. Ҳарчанд то мағзи устухонаш эҳсос мешуд, ки танҳои ҳозирааш аз чаҳор сў, балки ҳатто аз шаш ҷониб – чапу рост, ақибу рўбарў, поину боло ноаён фишор меоранд. Лаҳзаҳое ба хаёл мерафту дар кучо буданашро аз хотир бурда, худ ба худ беовоз гап мезад. Катро медид, лек ҷои нишаст ёфта наметавонист...

Эй дари оҳанин, ба ту мегўям, ту ҳам, эй девори сарду сангину хомўш, бишнав! Вале гап мезаду садояш берун намеомад, гӯё дар гулў дармемонд. Сониян, на дари маҳбас гўш дошту на девораш. Баъдтар фаҳмид, ки онҳо мутлақо каранд, гунганд, мушт ё лағат занад ҳам, садо намедиханд...

* * *

Арғамчини дароз, сафед, наву оҳараш нашикастаро хоб медид. Онро ба ҷои занҷири чоҳ мебаст ва нўгашро поин мепартофт, тарсида–тарсида тавассути он мефаромад, аммо ҳеч не, ки суроби обро бинад. Ба зер нигаранд, АБДУҒАФФОРИ АБДУҶАББОР

танҳо торикӣ, боло назар афканад, пораи осмони кабуд метофт. Вай девори сернаму шўрзадаи чоҳро даст–даст карда, чизе мечуст. Андак баъд фаҳмид, ки дарича мечўяд. Лекин девори чоҳ мулоим бошад ҳам, ҳеҷ кучояш фуру намерафт. Равзанае вучуд надошт. Арғамчин таранг шуда меларзид. Кафи дастон, оринчу китфонаш бемадор мешуданд. Аз қаър ё аз рӯи замин хандаи масхаромези касе ба гўш мерасид. Дигар маҷоли доштани арғамчин намонд. Нафас дар гулўяш гиреҳ мебаст...

Ў ҳар дафъа дод зада бедор мешуд. Агар оина медошту ба рӯи он менигарист, афти худро ваҳшатзада медид, ба ҳарос меомад.

* * *

– Лўлӣ–ӣ!.. Лўлӣ меоя–я–д–д!.. Лўлӣ!

Овози писарбача чарангосӣ буд, бурро буд. Сипас аз гардиши дуҷоми маҳалла ҷуссаи лоғараш намудор гашт.

Садои ў дар кўчаву ҳавлиҳо, аз болои деворҳои поҳсагин шорида, воҳимаангез паҳн мешуд.

Одамон, кӣ дар сари кўча, кӣ дар саҳни ҳавлӣ, кӣ дар доҳили хонаву болои бом ё лаби ҷўи камоб, хабари нодири писаракро шунида зоҳиран ба изтироб афтоданд.

– Лўлӣ! Лўлӣ меояд!

Қафаси синааш аз ҷонҳавл давидан бараъло пасту баланд мешуд.

То ҳанўз гоҳ–гоҳ ба ёд меорад, ки дувоздаҳсола буду он соат нидои «лўлӣ меояд!» ба дилаш воҳима меандохт.

Рўз нав андак аз нисф гузашта, офтоби тобистон бадани нимбараҳнаашро месўзонд, вале бо вучуди ин болои бом баргак месохт – аз зардолуи дамхўрда донакашро ҷудо мекард. Вай баробари шунидан аввал лаҳзае карахт истод: охир, дар кўчаашон лўлӣ пайдо шудааст ва ҳоло наздик меояд...

Дастони ширабастаашро ба оби сатил шуст ва аз ҷой хеста, қоматашро рост кард, миёни сутунмўхраашро молиш дод. Баъд гўё чизи муҳиме ба хотиран расида бошад, лаби бом омада паст–паст модарашро ҷеғ зад. Вақте модараш аз оғил «Чӣ гап?» гўён берун баромад, Қурбон гуфт:

– Лўлӣ меояд... Ман фароям?

Бар хилофи интизории ў модараш, гўё ҳеҷ воқеа руй надода бошад, ҷавоб дод:

– Лўлӣ? Хайр, биёяд, омадан гирад...

Ва боз аз паи ташвиши хона шуд. Аҷоиб... Чанд сол пештар, ҳангоме ўву додару хоҳараконаш бо якравӣ дар ҷогаҳ хобашонро паронда, шўхиву хандоханд мекарданд, модараш, ки аз кори колхоз хеста меомад, сабр аз даст дода, пичирросзанон мегуфт:

– Бас, хоб кунед. Набошад, лўли меояд. Лўлии бачадузд. Ба хўрчинаш андохта мебарад...

Пасон дарк намуд, ки вай аз соддагӣ метарсонд. То чигарбандонаш сахарӣ аз хоб сер шуда хезанд. Аз кучо медонист, ки ин гуна тарсонданҳо одатан якумр дар хотири бачаҳо нақш мебаранд...

Аммо аз лўли дарак набуд. Он писараку дигар бачаҳои маҳалла дар болои қубури ҷӯи кўча кӣ шиштаву, кӣ хнста – гап-гап мекарданд, шояд аз боби лўли буд, ё оббозӣ дар дарё. Тоқати Қурбон аз ҳад гузашт ва номашро гирифта ба сӯи вай дод зад:

– Зокир! Хў Зокир! Кани лўли?

– Кӣ? – ҷавоб омад.

– Лўлиат кучо шуд?

– Ҳар сеяш ҳам ба хонаи очаи Акбар даромад.

– Он ҷо чӣ кор мекунад?

– Ман аз кучо медонам.

Дар хонаи очаи Акбар лўлизанҳо чӣ кор мекарда бошанд? Очаи Акбар танҳо зиндагӣ мекунад, мабодо лўлиҳо ўро ранҷонанд? Не, ҳамин замон мебаромадагистанд, меҳмон шуда намешинанд-ку... Писарак донакҳоро аз зардолуи калон-калони хурмоӣ ҷудо карда, зуд-зуд сарашро ба ақиб мегардонд, ба сӯи кўча менигарист. Дар маҳалла ҳоло касе аз бачаҳо ба чашм наметофт. Дид, ки амаки Бобочони нонвой як ваҷаб қадам монда, асозанон ба лаби ҷӯй, ки он ҷо санги калони сафед солҳо инҷониб меҳобид, наздик меомад. Даре нагузашта ў болои санг мешинад. Мешинаду ба чашмони соф ба атроф нигоҳ мекунад. Одаташ ҳамин. Аммо ин дафъа кўчаро холӣ меёбад. Ана, ҳоло нишаст. Дастонаш андак меларзанд. Ба қавли падараш, ду сол пештар буд ин гап, намурад гуфта, саросема шудаасту қассоб нақофта, ҷонварро худаш сар задааст. Ва он дам кадом як дуоро нахондааст, ё намедонистааст.

Хуллас, баъд аз ин қариб ду сол боз бемори фалаҷ шуда меҳобид. Вақтҳои охир, хайрият, қадре ба худ омадаву дасту пояш ҷон гирифта, сари кўча мебаромадагӣ шуд. Мўйсафед одами беозор аст. Боз падараш мегуфт, ки амак сиҳат буд, нонвой мекард, нони маъракаи мардумро мепухт, эҳтиёҷи ҳамаро мебаровард. Акнун, якҷоя ки хоб рафт, кам одамон хабар мегирифтанд.

Писарак ба хотир овард, ки дар хатнатўяш ҳамин мўйсафед худаш танўр шинонда, нон пухта буд. Ба писараку ҷўраҳояш нонҳои хушбўю гарми нав аз танўр кандаро «баҳ, баҳ-баҳ» гўён сар ҷунбонда медоду нидо мебаровард: «Боракаллоҳ!...»

Қурбон мўйсафедро дўст медошт. Мушоҳида мекард, ки мўйсафед дар лаби ҷӯй болои санг нишаста, танҳо монад, дурудароз, хаёлманд ба об, оби равон гуфтутў мекард. Аз чӣ хусус гуфтутў сурат мегирифт, ҳеҷ кас дар

маҳалла гуфта наметавонист. Ва писарак аз дўстиашон бо мўйсафед дарунакӣ фаҳр мекард: ифтихор дошт, ки ӯ танҳо барои писарак ғазал мехонд. Ғазалро бадард замзама мекарду худаш ба завқ меомад. Матни ғазалу садои пурэҳтироси мўйсафед, писарак инро аниқ эҳсос менамуд, ба ҳам омехта, раҳми касро бедор мекард...

Зардолуи ҳамин қутии охиринро, ки аз донакаш чудо карда шуд, ҳатман ба кўча мебарояд.

Мўйсафед танҳо нишастааст. Ва ин дафъа вай рӯй гардонда дид, ки дар пеши мўйсафед се нафар зан рост истода, ба ӯ гуфтугў мекунанд. Мўйсафед бо ишораи «не» мулоим табассум дошт ва тоқӣ аз сар гирифта, пушти сари каммўяшро мехорид.

Писарак баногоҳ дарк намуд, ки он се зан ҳамон лўлиҳоянд: ин гуна рангорангии сару либоси одаминро ӯ дар умраш надида буд. Ҳар се лўлизан халтаҳояшонро пуштора карда, ба тарафи ҳавлии ҳамсои писараки хабардор қадам заданд. Қурбон ба қад-қади бомҳои хонашон наззора мекард, баробари қадаммонии лўлизанҳо, ки ҷуссашонро дар байни шохҳои беду сафедорон медид, раҳ мегашт. Онҳо ба ҳам аз чӣ хусус баҳс доштанд. Вале ӯ фақат ғур-ғурашонро мешунид. Вақте назди дарвоза расиданд, лўлизани ҷавонтар сангеро аз замин бардошта, онро тақ-тақ кўфт. Писарак дузону нишаста дид, ки соҳиби хона, онро Собир-амак, аз таги айвон хеста сўи онҳо меояд.

Дарвозаро кушод. Лўлизанҳо баробар чизеро фаҳмондани шуда, беист гап мезаданд. Писарак завқ мебурд. Эҳтимол бори нахуст эҳсос намуд, ки пинҳонӣ наззора кардан шавқу лаззати хоса доштааст. Собир-амак ба лўлизанҳо тан намедод. Ин лаҳза писараш Ҳалим ҳам баромад.

– Рав, сета нон биёр, – гуфт ба ӯ падараш.

Лўлизанҳо боз хостанд, ки воридаи ҳавлӣ шаванд, вале мўйсафед қатъиян раҳ надод. Ва ҳар се яктай нони фатирро ба халтаҳояшон андохта, ночор қаноат карданд...

Қурбон ба хўрчинҳои сердарбеҳу ифлоси лўлиҳо назар дўхт. Дарунашон ба ҷуз нону мева ва ҳар гуна латтапораҳои дигар чизе наметофт. Равшан буд, ки лўлиҳо кўдакро надуздидаанд... Вай ба олами фикр рафт, ки агар ӯро медуздиданд ва ба хўрчинашон андохта мебурданд, чӣ кор мекард.

Қурбон ғарқи хаёлотии бесарунўт хеле нишаст. Вақте ба худ омад, аз ҷониби дарвозашон овози лўлиро шунид. Ва оҳиста-оҳиста лаби бом рафт. Пойлуч буду қадаммонии қариб садо намебаровард. Андак ҳам шуда, ба поин нигарист.

Лўлизани калонсол кафи дасти ростии модарашро гирифта, гоҳ аз ин сўву гоҳ аз он сў дурудароз муоина мекард.

– Тақдират аҷоиб, роҳи зиндагиат пур аз печутоб, ҳай пастиву баландиҳо дорад. Лекин касал намешавӣ, рафту ба сарат дард ояд ҳам, сабук мегузарад. Рост меғӯям, қасам ба ҳамин дучониам.

– Худо меҳрубон... – гуфт модараш.

– Боз гап дорам, гапи муҳим, вале аввал ту ихлос кун.

– Чӣ биёрам?

– Ихтиёрат, мо ки дар ба дар мегардем...

Дақиқае пас дар пеши лӯлиҳо як шоҳкоса биринҷ, як лӯнда ҷой, ду нон пайдо шуд.

– Ягон куртаворӣ ҳам хайр кун, доштагистӣ. Боқимонда боигариат ба рӯзҳои нек сарф шавад. дудила набош, мо зиёд талаб намекунем, ҳаққи ту лозим нест...

Модараш як либос кребдешин баровард.

– Кадом ҳамсоят туро бад мебинад, бахилӣ мекунад, одами дилсиёҳ аст, дар рӯзи равшан одам наёбад, ба сояи худ чанг мекунад. Лекин мебинам, ки ба ту зарар расонда наметавонад. Ҳа, ҳақ асту рост, дилат хавф набарад, гузаштагонат туро пуштибонанд. Лекин хушёр бош... Шавҳарат одами бадҷаҳл, а?

– Он қадар не, мисли дигар мардҳо... – гуфт модараш.

– Ваҳ–ваҳ, аҷаб хати сиёҳе, – лӯлизани пир лаҳзае хомӯш истод. – Маълум, ҳамааш маълум, мушкил аст ин чигил, аммо чораашро меёбем... – боз қадре таваққуф намуда, гуфт: – Панҷоҳтина дорӣ?

– Ҳа, – калла ҷунбонд модараш.

– Рав, биёр...

Қурбон дигар тоқат накарда, баробари модараш аз ҷой хест. Кадом кунчи дилаш огоҳӣ меод, ки лӯлиҳо ўро фиреб медиҳанд.

Аввал қаҳраш омада, хост модарашро оғаҳ созад. Вале илоҷи лаб кушодан наёфта, чашмаш ба санги калоне афтид, ки барои мустаҳкам кардани пояи токи болои бом гузошта буданд. Намедонист чӣ кор кунад... Баъд санги сафеди қиррадорро бардошта, лаб–лаби бом бурданӣ шуд. Аммо хеле вазнин будааст. Бо душворӣ чарх занондаву тоб дода, қариб овард.

– Тангаро дар кафат руст кун. Аз дӯст гӯям ё аз душман, аз шинос гӯям ё бегона, аз хеши дур гӯям ё аз хеши наздик, аз зан гӯям ё аз мард... субҳ гӯям ё шом, рӯз гӯям ё шаб пеши роҳи шавҳаратро бастаанд, ба вай илми амал хӯрондаанд, то ки зиндагиатонро вайрон, оилаатонро сарсон кунанд. моҳ, ки нав шуд, шўят бадфеъл мешавад, айб ҷустан мегирад... Гармии тангаро ҳис мекуни? Ман медонам, аз ҳарорат... Акнун пули коғазин биёру тангаро печон.

– Э вой, боз пул биёрам, о ҳамин қадар чиз додам, бас не? – шунид Қурбон овози модарашро, ки ҷониби дари хонаи калон мерафт.

То лаби мӯрӣ ҳамагӣ се–чор қадам монд...

– Душманат ба ту қасд дорад, риштабанди ҷодушуда дар таги остонаи хонаат гӯр кардагӣ. Андак кобӣ, меёбӣ. Ёфтан баъд – риштаи сиёҳ аст – месўзониву хокистарашро ба оби ҷӯи кўча мепартой...

Писарак қарор дода буд, ки сангро ба сари лўлизани пир мепартояд. Бигузур мурад, фиреб – торикии имон аст.

Ва агар боз ду маротиба тоб мехўрд, санг то пеши мўрӣ мерасид. Лек як дақиқа дер кард, лўлизанҳо чизу чораву пули модараш додаро ғундошта, аз дарвозаи ҳавлӣ берун рафтанд...

* * *

Рӯ–рӯи пайроҳа қадам зада, боз як теппачаро пушти сар карданд. Ва дар поини он дарахти калону яккаву танҳоро диданд. Наздик рафта пайҳас карданд, ки танаву шохҳояш зарду қариб хушкида, вале баргҳояш ҳанўз сабзу ҷондор. Писарак қомат ёзонда, аз навдаи овезон себи сурхи тозаву дилкаш канд. Пиразан низ себ гирифт. Ва ҳар ду дарёфтанд, ки себҳо кирмзада, мағзашон пўк... Бо ҳайрат ба себҳои дигар нигаристанду дар байни шохҳои дарахт аёну ноён ҳалқабандҳои дор, бале, доре, ки ҳалқа бар гулӯи одам мезанад, намудор гаштанд. Онҳо андаке алвонҷ мехўрданд...

Ногаҳон ду себ пайҳам ба замин афтанд. Ва пиразану писарак нав нигоҳ ба зер афканда, ҳайраташон зиёдтар шуд – дар таги дарахт устухонпораҳои одамӣ паҳну парешон мехобиданд. Пиразан агар қадре рост меистод, бешубҳа аз хуш мерафт, бинобар ин «тавба» гӯён ба зону нишаст. Вай дар тўли умраш аз ин гуна манзара – омезиши себҳои сурхи кирмхўрда ва устухонҳои ҷисми одамӣ дарак надошт – шояд буд, буд дар кучое, қадом замоне... Вале ў, ки саводи казоӣ надорад, аз ҳаводиси рўзгор ҷуз чанд китоби меросии худ дигар китобе нахондааст... Боз тавба гуфт, зери лаб дуое зикр кард.

– Ин чӣ маънӣ дорад, бибӣ? – пурсид набера, ки акнун маҷоли пой бардоштан надошт.

– Бишин, бишин, ту мардӣ, ҷои ҳаросидан нест... Устухонҳоро ҷамъ бикун.

– Барои чӣ?

– Мегўронем, бачам, мегўронем. Бубин, сари одамон, пираш ҳам ҳаст, ҷавонаш ҳам. Гуноҳ аст... Беҳисоб, паҳну парешон дар зери офтоб, дар дами борон хобиданашон гуноҳ аст. Мо кўр нестем, ки набинем, кар нестем, ки нашунавем, ҳайвони ваҳшӣ нестем, ки ақламон нагирад, дилатон насўзад...

– Шояд бо роҳи худ биравем, бибӣ? Кӣ медонад ин устухонҳо кай боз хобидаанд... Мо раҳгузарем...

– Каланд надорем, зоғнўл ҳам нест, – афсўс мехўрд пиразан.

– Пас чӣ тавр, ба чӣ заминро мековем?

– Ба санг, бачам. Ягон санги нўгтез, қиррадор ёб... Пайдо нашавад, ба нохунҳоямон... Шал нестем. Модару додарчаат ҳам ба ин роҳ мегузаранд. Рафту чашмашон афтад, чӣ фикр мекунад? Ман аз он рӯз метарсам, бачам...

Ва пиразан бархост, қоматашро рост гирифт.

* * * *

Шаббода тирезаи як табақаш возмондари ғичиррос занонд. Вай як қад парида, лаҳзае чанд ба изтироб омад. Аъзои баданаш ларзида, зонухояш мадор надоштанд. Андаке баъд каме осуда, нафасгириаш мўътадил шуда буд, ки кадом мошине дар кўча қарор гирифт. Аз чӣ бошад, касе аз он намефаромад, вагарна садои пўшидани дараширо чун ҳарвақта бараъло мешунид.

Ҷасади зан, сараш ба китфи рост ҳамоил, ҳанўз дар рӯи курсӣ буд... Қурбон нав ба худ омада, набзи ўро санчидани шуд. «Бало занад» гуфта, гўш ба қафаси синааш гузошт: дили зан намезад. Вале ҷасад ҳанўз гарм буд. Оҳиста симро аз гулўяш кушода гирифтун худашро рӯи қолини кўхнаи фарш хобонд. Диккак нишаста, ба чехраи хаставу маҳзун, мўйҳои сиёҳи ў нигарист. Қариб буд раҳмаш ояд ва фикр кунад, ки ин зан кист, аз кучо омадаву моли арзон харида, кучо рафтани буд, дар хонааш киҳо интизораш бошанд... Баъд киссаҳои ҷасадро кофт – қабзаи пули панҷсадсўмаву садсўма баромад. Ҷемпиру курташро боло карда, даруни синабандашро дид ва боз яксаду панҷоҳ доллари ниҳон кардаи ўро баровард, аз даруни пайпоқаш ҳам як банд рублҳоро ғанимат гирифт. Ҳарисона атрофи узвҳои маҳрамонашро низ даст-даст карда, дигар чизе наёфт...

«Даҳҳо одамон дар чор кунчи шаҳр ҳаррўз беному нишон ғайб мезананд. Якта кам ё зиёд, чӣ фарқ дорад? Ўро аҷал пеш карда овард, ман биё нагуфтам–ку. Гуноҳи худаш...»

Ҷароғи кабинетро кушту поён фаромад. Даромадгоҳро кушода, берун баромад. Бод баргҳои рехтаи зардро ғелондаву парронда, ба чўйбору раҳ меандохт, баргҳои мурдари. Осмон хираву бўи борон мекард, торикии тирамоҳ оламо ба оғўши хеш мекашид.

Аз гуфтааш қариб ду соат гузашт, вале қаровул пайдо намешуд. Хайр, ҳар қадар дертар биёяд, ҳамон қадар хубтар. Хавфи шабона рафтани баҳона мекунаду ҳамроҳаш мемонад... Вай алҳол намедонист, ки аз мурда чӣ хел халос шавад, умуман ягон имкон меёбад ё не. Баъд... баъд кучо мебарад, дар кадом гўри кушода пинҳон мегузорад. Як гап мешудагист, – худро тасалли дод ў...

Зоҳиран ором метофт, аммо дар асл майнааш беист дар ғалаён буд, роҳи наҷот мечуст. Баногоҳ дарк намуд ва ба ҳайрат омад... Чӣ тавр? Ҷаро соати буғӣ кардани сайди ба дом афтадаам аз ў чашмамо нагурезондам, ҳатто мижа назадам, нўгҳои симро мекашидаму дастонам наларзиданд?

Кадам ният пойхоямро устувор нигоҳ доштанд? Чӣ табаддуллоте ба вуқӯъ пайваста, рӯҳамро суст гардонду васвасаи шайтонро ба дилу ақлам раҳ додам? Ва чӣ гуна тавонистам бо ҳидояти он, ки фикрамро тира сохта, зери тасарруфи худ дароварда буд, одам кушам. Ҳоло шайтон сархуш аз он ки ба доманам оташ афканд, писхандомез мерақсад, аз ғалабаи худ қаноатманд аст... Чӣ тавр?

– Қотил!.. Қотил!.. Қотил!..

Овози зан ба дару деворҳо акс андохта, акнун ўро таъна мезаданд, масхара мекарданд. Ва гӯшҳояш чарангос зада месўхтанд. Вай ҳар ду гӯшаширо ба кафи дастонаш пахш намуд.

Ин ҳангом қаровул омад.

Баъд аз соати куштор эҳсос мекард, ки ба қаъри гирдобии саҳт афтодааст. Печутоб хўрда ҷои шиштан намеёфт, роҳи халосӣ меҷуст аз ин вазъияти танг. Зоҳиран имкони хуб ҳам пайдо шуд. Қаровул тасодуфан дер омаду ў ночор интизор истод. Акнун бо баҳонаи кўча торик асту дер хона рафтан хавфнок... чун обу ҳаво зарур буд, ки дар коргоҳ бимонад. Ҳамааш чунон сурат бигирад, ки табиӣ тобад. Ва ба дили касе шубҳа наояд.

Қаровул ба рӯи миз дастархон андохт.

– Акнун якҷоя хўроки шом мехўрем, – гуфта, нону турб баровард.

– Ростӣ гап, дилам мекашаду баъд кай то хона мерасам? – гўё аз худ мепурсид Қурбон. – Ҳарчанд дар хона ҳеҷ кас нест. Худам танҳо.

– Ин тавр бошад, рафтан шарт аст магар? – беҳабар аз кори олам гуфт қаровул.

– Хайр, гуфти шумо шавад, – гўё тан дод Қурбон. – Дар кабинет дивани кўҳна ҳаст, шаб дар болояш ғел мезанам.

– Як шаб будааст, дунё фуру намеравад–ку, – фикри Қурбонро қувват дод қаровул.

Воқеан, агар маҳз имшаб чорае наандешад, ба сари Қурбон дунё фуру мерафт, зеро шанбеу якшанбе дар пеш буд. Рўзҳои истироҳат ба коргоҳ омадан ғайриоддӣ менамуд...

Ў андак ором шуд.

– Ман ҳозир, – гўён ба ошёнаи дуҷум, сўи кабинет рафт.

Ҷасади зан дар ҷояш буд. Қурбон курткаи чарминаширо пўшид, аз даруни сандуқи оҳанин як қабза пулро ба киса андохт ва зуд берун шуд. Ҳис кард, ки мурда дар дилаш ваҳм меангезад – чунки вай торафт ба худ меомаду ин фоҷиа ҳастияширо пахш мекард, фишор меод...

* * *

«Ним соат пас меоям», – гуфту ба кўча давид: мехост шароб пайдо кунад. Хиёбону биноҳо, гулгаштҳову дарахтонро аҳён–аҳён чароғҳои кўча равшан мекарданд. Дар торикӣ акнун бештар ваҳмида пеш мерафту ҳамон шабе ба

хотираш мерасид, ки занаш нахустфарзанди онҳоро ба дунё оварда буд. Момодоя соатҳои сеюним–чори субҳ хабар дод, ки ҳамсараш духтарча зоидааст, вазнаш расо. Сипас ширинкома рӯенду «сахар мурғшӯрбо биёред», – гӯён аз паи кори худ рафт. Бале, ҳамон шаб низ тани танҳо роҳ мерафт, аз падар гаштанаш сархуш, заминро дар зери пояш эҳсос намекард. осмон соф буд, ситорагон чашмак зада, табассумкунон ўро муборакбод мегуфтанд...

Алҳол ҳамон осмон тираву аброуд аст. Шаҳри хуфта, сукути он ваҳмангез метофт. Қасд кардагӣ барин аз паси ягон тиреза ҳатто рӯшании шамъе ё чароғе ба назар намерасид. Аҳён–аҳён ягон мошин бо суръат ин сӯ ё он сӯ мегузашт. Шабро пардадор пиндошт ва эътимодаш комил монд, ки аз сирри ҷинояташ ҳеч ҷонзоде хабар он тараф истад, ҳатто тасаввур надорад. Вале, шояд дар дунё кам андар кам розу асроре бошад, ки якумрӣ аз чашму гӯши мардум ниҳон, нодидаву ношунда мондааст. Ў инро медонист, мефаҳмид. Акнун ҳар чӣ бодо бод! То омадани табар кунда меосояд. Аз мурда ҳадис наояд.

Он шабе, ки духтараш ба олам чашм кушод, ҳама пули дар чайбаш бударо ба момодоя дода, худро озод ҳис карда буд. Ҳоло чӣ? Чӣ тавр, бо кадом роҳ аз ин тангкӯҷаи тираву тори сарбаста раҳой ёбад? Ва умуман магар роҳи наҷот вучуд дорад? Гурехтан? Ба кучо? Назди кӣ? Вай ба ягон суол қудрати ҷавоб гуфтан намеёфт...

Дар қаҳвахонаи беодам дере нагузашта, пешхизмат мурғбирён, дусаду панҷо грамм арақ ва нону газак овард.. Як пораи мурғро фурӯ бурд, ва рехт, нӯшид, рехт, нӯшид. Лек на мазаи хӯрокро ҳис мекарду на талхии арақро. Симои он зан аз пеши чашмонаш дур намешуд. Ана, сари миз нишаста пул мешуморад, ҳалқай симин гулӯяшро мефишораду талвосаи ҷонканӣ дорад... Ў худашро низ бараъло дид, ки нӯти симро тарангтар мекашид. Ва ниҳоят, зан аз қаъри ҷоҳи торик ба ў менигарист, мижа назада, садое набароварда, ҳарфе нагуфта. Ва нигоҳаш чун теги алмос ҳамаро бесаранҷом мекард, изтиробашро меафзуд... Дигар луғмае аз гулӯяш нагузашт. Вале шаробро то охир нӯшид, нӯшиду фарқ намекард, ки арақ аст ё об. Гӯё ҳар қулти он гиреҳ шуда, аз дарун дилашро мефишурд...

Боз якта арақ гирифтӣ ҳисобӣ кард ва берун шуд. Ўро қаровул ва ҷасади зан интизоранд...

Шишаро дукаса холи карданд. Қаровул ҳам ин ё он саргузашташро баён дошту Қурбон низ тоҷириашу сарсонихои дар Россия дидааш, ҷанҷоли қарзхоҳон, хона фурӯхтанаш, қаҳр карда, ўро партофта рафтани зану фарзандонашро ба ёд овард...

Шаб аз ёздаҳ гузашта қаровулро хоб зер кард. Вай аз Қурбон хоҳиш намуд, ки дару тирезаҳоро маҳкам кунад. Дар берун шамоли саҳт, мабодо оинаҳоро шиканад...

– Шумо ба майли хотир хоб равед, ман ҳамаашро мебинам.

Ду тирезаро воқеан воз мондаанд, – руст кард. назди даре рафт, ки онро гузашта, кормандон ба сахни ҳавлӣ мебаромаданд. Ва дид, ки кушода аст. «Эҳтимол устоҳое, ки рӯзона чо–чоӣ деворро таъмир мекунанд, бастанро аз ёд бурдаанд... Қаровул фурсат наёфт, ки аз назар гузаронад».

Қурбон аз омади кораш, ки ин қадар осон ҳал шуданаширо чашмдор набуд, хеле осуда шуд. Сигарета даргиронда, оҳиста–оҳиста минбаъдаширо чену баркунон назди қаровул омад. Вай паст–паст хуррок мекашид, хобаш бурда буд. Бо вучуди ин китфаширо каме ҷунбонд, аз дил гузаронд: «Дар кушода, қуфл овезон... Калидҳо дар қучо бошанд?» пурсид...

Аз кисаи пичаки фарсудаи қаровул банди калидҳоро гирифт. Пас сигаретаи дигар дуд дод. Фаҳмид, ки барои пеши ҷасади зан баромадан фурсати мувофиқ фаро расид. Аммо ҳаяҷонаш меафзуд, пойҳояш вазнин шуда, зонуҳояш ба вай итоат намекарданд. Одатан дар ин гуна ҳолатҳои зарурӣ Қурбон метавонист иродаширо ба даст гирад.

Вай аз ҷой хест. Чун гурбаи дузд якта–якта қадам монд. Роҳрави ошёнаи дуҷум равшан ва сокит буд. Дари кабинеташиро кушоде чароғи роҳравро кушт. Чароғи рӯймизиаш хира месӯхт. Боқӣ ҳар гуна фикру хаёл, тарсу ҳаросро аз сар дур андохта, ҷасадро аз дасту миёнаш дошта, ба китфи росташ гирифт. Ҷуссаи зани бахтбаргашта вазнин буд. Лаҳзае ба атроф нигариста бесадо қадам монд. Ба тарафи рости роҳрав тоб хӯрд. Нафасгирии худро бараъло мешунид. Ҳамин тавр, хеле эҳтиёткорона, ҳар як зинаро палмосида–палмосида ба ошёнаи яқум фаромад. Дари дутабақа, гӯё ўро интизор бошад, ҳанўз ҳам боз буд. Берун шудан замон зӯри шамол қадре ўро тела дод ва қариб буд мувозинаташиро гум кунад. Андак калавиду халос. Акнун медонист, ки бояд сари чоҳ равад. Худи зан дар қаҳвахона ба калиди муаммо ишора карда буд.

Осмон тира буд, абрҳои сиёҳ талотум доштанд, – гарчанд Қурбон инро намедид. Шохҳои дарахтон алвонҷ хӯрда, баргҳои зард мерехтанд. Дар раҳе, ки рӯзона зери чашм карда буд, пешпо нахӯрда, ба лаби чоҳ расид. Ва лаҳзае таваққуф намуду сари зону нишаст. Ҷасади занро ба замин гузошт. Гардану китфи шахшудаи худро молид, сипас ҳам шуда, сарпӯши чоҳро, ки роғ монда буд, ба душворӣ бардошт. Дохили чоҳ ҳадде торик тофт, ки тағу танаширо дида натавонист. Мурдари каме пеш кашид. Пойҳои зан ба лаби чоҳ овезон гаштанд. Ва худ хеста, аз зери ду дасташ бардошта, ҷасадро рост кард ва ... гӯё пайт мепоида бошад, дақиқае ба гирду атроф чашм давонд. Шамол нафаси чуқур баровардан замон мижаҳояширо ба ҳам часпонду тела дод. Хаёл кард, ки садои ба чоҳ афтидани ҷасад ба чор сӯ паҳн гашт. Аъзои баданаш ларзид. Вале ҳавлӣ бепарвову сокит, кӯр, ҳатто гунгу беҳис буд. сарпӯши оҳани чоҳро дандон ба дандон монда, дар ҷояш гузошт...

Қуфли дарро маҳкам кард. калидро ба кисаи пичаки фарсудаи қаровул андохт, ки бароҳат хоб буд...

* * *

Келини пиразан роҳ мерафту тавба мекард, тавба мекарду раҳ мегашт. Чашм аз пайроҳа намеканд, – пайроҳа ўро дар ҳама печутобаш, нишебу фарозаш равшани бахшида, пеш мебурд. Вай пушаймон буд, ки якравӣ карда, ҷонашро дар азоб гузошт. Ботинан медонист, эҳсос менамуд – хушдоманаш ҳақ аст, вале ба маслиҳати ў гўш надод, дурандешиаширо писандидан нахост... Ҳоло дар кучо бошанд онҳо? Рӯи писарашро кай мебинад?..

Ҳангоме ки ба фарози теппа расиданд, тифлакаш бедор шуда, ба гиря даромад. Кас агар аз дур, аз қадам кунче назар меафканд, бешубҳа медид, ки модару кўдак тамоман беҳаракатанд ё ҳеҷ набошад, ба ҳайкал шабоҳат доранд...

Писарак нохост бедор шуд.

– Бибиҷон, додаракам гиря дорад. аз гиря гулўғир шудааст.

– Хоб дидӣ, бачам?

Соате пас назди дарахте расида, замзамаи сурудро шуниданд:

Дар ҷаҳон болу пари хеш кушодан омўз,

Ки паридан натавон бо пару боли дигарон...

Дарахт танаи ғафс дошта, шохҳояш хушк буданд.

Устухонҳо, косахонаи сари гов ва лашу луши дигар паҳну парешон...

Касе, ки замзама мекард, онсўтар нишаста, ба танаи дарахт така мекард.

Пиразан пурсид:

– Аз кучо ту ин сурудро медонӣ?

– Падарам ёд дода буданд.

– Худат кистӣ, чаро ин ҷо нишастӣ?

– Тақдир номехрубонӣ карда, дар ин саҳро ҳайрон мондам. Падарам раҳораҳ саҳт бемор шуданд. Ба ин ҷо ки расидем, дирўз... шабона вафот карданд. Ҳамсафарон ўро бо шитоб гўронданду дигар лутфу иноятшонро дарег дошта, маро тани танҳо дар мобайни ин дашт партофта рафтанд. Ҳам аз падар маҳрум гаштам, – ба хоки қиблагоҳаш ишора намуд ў, – ҳам аз орзуҳоям...

Ин дам келини пиразан аз дарё гузашт ва чашмаш ба ҳезуми нимсўхтаву андак хокистари аз нишастии хушдоману писараш боқимонда афтод.

Хокистар кайҳо сард ва паҳну парешон шуда буд.

* * *

Се рўз пас аз Соли Нав назди мудири мактаб даромад. Азбаски ҳамдигарро кўҳна мешинохтанд, Қурбон бидуни сарсухани зиёдати хоҳишашро баён намуд:

АБДУҒАФФОРИ АБДУҶАББОР

WWW.KOMRON.INFO

– Дилам мехоҳад аз нав ба омӯзгорӣ гузарам. Тиҷорат кардам, сабил монад, анборчигӣ кардам... Лекин ҳам дар ину ҳам дар он, рости гап, ҷоямро наёфтам, як одами барзиёд барин мегаштам.

– Ёд доред, муаллим, чор соли пеш, вақте, ки мерафтед, гуфта будам: хоки ин даргоҳ вазнин, пой кандан имкон дораду дил кандан амри муҳол...

– Хайр, зиндагӣ–дия. Маҷбур шудему ба сад роҳу бераҳа сар задем. Вагарна чӣ зарурати чои гармро хунук кардан буд...

– Пинҳон намедорам, дар рӯзҳои саҳт партофта рафтед, аниқтараш, думро хода кардед. Ҳоло ки андак ноилоҷем, муаллимон намерасанд, кадом вақте хоҳед, ба аризаатон имзо мемонам, марҳамат, биеед, мактаб мактаби худатон, аксар муаллимонро мешиносед...

Имрӯз, ана, озод аст... Мехоҳад озод бошад, аз ҳама ташвиши дунё... Ба хушбахтии ӯву бадбахтии хешу табори он зан зимистон сербарф омад. Замин ях баст. Фаррошҳо ҳама барфҳои қисмати мумфарши ҳавлии идораро рафта, дар болои чоҳ, ки сарпӯши вазнинашро ӯ маҳкам карда буд, бурда партофтанд. Дар ин наздикиҳо тамоман об шуданаш гумон аст. аз рӯзи куштор як моҳ бештар гузашт. Касе наомад, пурсучӯ ҳам накарданд. Ӯ беҳабар буд, ки дар барномаи ҷиноии телевизион сурати марҳумаро ду маротиба нишон доданд... Рост аст, ки борҳо фурсат мепояд, то даруни чоҳро бо сангу хок пур кунад. Аммо вақти муносиб наёфт. Вагарна шояд якумр хотираш осудаву беҳатар мегашт...

Ҳамин тавр, Қурбон дар ошӯнаи дуҷум сари мизи ошхонаи бозор нишаста, вазъиятро ба таври худ таҳлил кард. Ва ба назараш чунин намуд, ки касе аз ӯ шубҳа намебарад. Агар аз кор равад, баҳонааш қавитар мешавад. То баҳор аз ҷасади зан танҳо устухонҳояш боқӣ мемонанд. Баъдан кӣ дурудароз мечӯяд ӯро? Хешу акрабояш шояд дуранд, ҳар рӯз даъво пеш оварда, давутоз намекунанд. Балки аллақай ба тақдир тан доданд.

Пешхизмат чой овард. Узр хоста гуфт, ки мурғбирёнро чанд дақиқа пас тайёр шудан замон мебиёрад.

Аз боло ғалмағали аҳли бозорро тамошо кардан аҷаб манзара будааст – чун дар мўрчахона ҳама, аз ҳафт то ҳафтодсола, чунбучӯл доштанд, ғалоғулашон ба осмон мепечид. Самбўсапазу кабобчӣ, пистафурӯшу ҳалвопаз, соҳибони ҷорубу табаку пиёла, наҳӯду носфурӯш ва ғайра... ҳар кадом моли худро беист таърифу тавсиф мекарданд.

– Нони гарм, кунчитдор!..

– Самбўсаи равғаннин, дар даҳонатон об мешавад!

– Шакар гиред, шакар! Тарозу бефиреб аст...

– Ҳалвои пашмак, ҳалвои ширин...

Ва ҳар кас мефурӯхту мехарид, ризқу рӯзиашро меёфт. Зани нобиноии тахмин панҷоҳсола, халтаи кўхнаи латтагӣ дар даст, гадоӣ мекард...

– Одамони меҳрубон! Барои нон хайру садақа кунед, худо насибатонро афзун гардонад...

Баъзе роҳгузарон ба чашмони беҳиси гадозан нигариста, киса мекофтанд. Ў мушоҳида намуд, ки ангуштони зан садсӯмаро, масалан аз панҷохсӯма зуд фарқ мекарданд. Садсӯмаҳоро ба кисабағал меандохт, пулҳои майдари ба халтаи кӯҳна...

– Қурбон, туй? Худо охи маро шунид магар?

Вай аз гадозан чашм канда, дар рӯбарӯи худ ҳамсинфаш Маҳмудро дид.

– Э мардак, аз осмон афтодӣ ё аз таги замин баромадӣ?

Онҳо ҳамдигарро ба оғӯш кашиданд, аҳволпурсӣ карданд.

– Ошно, хеле тағйир ёфтаӣ, қариб нашиносам, – гуфт Маҳмуд, телпакашро аз сар гирифта.

– Эҳа, кани шин, мӯят тамоман хокистарранг шудааст–ку...

– Аз чил ки гузаштӣ, тамом, ошно. Қорҳои худат чӣ тавр? Гуфтанд, ки ба сарат душворихои саҳт омаданд. Тинҷ шудӣ охир?

– Қиссаи дароз, ошно, шундагистӣ...

Пешхизмат мурғбиёро рӯи миз гузошт.

– Арақи тоза дорӣ? – ўро пурсид Қурбон.

– Ёфт мешавад, – гуфт пешхизмат.

– Як шиша арақ, боз мурғ... Газак ҳам биёр, ака, – ҳамсинфамро дидам, даҳ сол мо якҷоя хондагӣ...

Маҳмуд сигарета даргиронд.

– Хайр, гап зан, туро кадом шамоли дайду дар ин фасли зимистон ба пойтахт овард?

– Аз ту ҷои пинҳон кардан нест, – гуфт Маҳмуд. – Додарам дар ҳабсхона, ҳафт сол доданд.

– Ягон гуноҳ карда буд?

– Бало занад бадбахтро, аз кисааш каме нашъа ёфтаанд.

– Кай?

– Ду сол пеш... Хат навиштааст, ки хўроқворӣ биёред. Барои чор–панҷ кас. Навбат доштаанд.

– Ҳмм...

Қурбон надонист, боз чӣ гӯяд. Лаҳзае ба хаёл рафт... Дигар ягон ҳарфи ҳамсинфашро бо диққат шунда натавонист. Ҳарчанд нўшиданд, соате зиёд гап заданд, – Маҳмуд чӣ гуфту ў чӣ ҷавоб дод, дар хотир надорад.

* * *

Дар хонаву кӯча, хиёбонҳо, ҳатто дар дилу дидаи Қурбон зимистон устувор давр меронд. Зуд–зуд барф мезад, гоҳе рӯзу шабон меборид ва дере нагузашта, аз нармии ҳаво об мешуд. Рӯзҳо ба назараш кӯтаҳу якранг метофтанд. Вай худо мегуфт, ки ин фасли сард, ягона ошнову наҷотгараши, то

метавонад, тўл кашад, тўл кашад, тўл кашад... Орзу дошт, дар дил тавалло мекард, ки кош, кош баҳор ҳар чӣ дертар ояд... Агар қудрат медошт, ҳама атроф, хусусан рӯи ҳавлӣ, болои чоҳи бекормондаро якумрӣ дар ях мегирифт...

Шом нарасида аз коргоҳ берун омад. Эҳсос мешуд, ки бо гардани баста сӯи манзилаш меравад. Вале рӯзона ҳам на хотираш чамъ асту на дилаш қарор мегирад. Ҳангоми аз ошёна ба ошёна поин шудан ё боло баромадан рафту чашмаш ба тарафи чоҳ афтад – онро ҳатто хирмани барф пӯшида бошад ҳам, – тамоми рағу паяш ба ҷастухез медаромаданд. Ва мисли саги сӯзанхӯрда вай хеле вақт чои нишаст намеёфт, асабҳояш таранг шуда, рафтору гуфтораш хоҳ-нохоҳ шубҳа меангехтанд.

Саргарми фикру хаёлҳои бевунёду подарҳаво аз чорсӯ гузашт. Дар назди бозорча кадом одами ношинос нидо кард:

– Раис, ду-се сӯм ёрдам кун, нон харам...

– Чӣ?

– Гушна мондам.

– Раисатро ёфти! Гадоӣ мекуни?

– Не, имрӯз маҷбур шудам...

Марди ношинос зоҳиран ҳамсинни Қурбон метофт: лоғарандом, офтобзада, чашмонаш маҳзун, нигоҳаш илтиҷоомез буд. Шиму пичакаш ранги аслиашро кайҳо гум карда, пойафзораш кӯҳнаву нимдарида, ҳатто яктааш банд надошт...

– Чӣ маҷбур кард? Аз афту башараат, дасту поят ба одами сихат монандӣ.

– Мардикорӣ мекунам гуфта, кашола шуда мегардам. Лекин се рӯз шуд, ки касе киро намегирад. Дина ду самбӯсаи серпиёз хӯрда будам. Ҳамон боз дигар нон наёфтам. Шикамам танбӯр менавозад.

– Ту афсона гуфтию ман бовар кардам...

– Рост меғӯям. Қасам хӯрдан гуноҳ аст, вагарна...

Қурбон даст ба киса бурд. Ва дид, ки ба рангу рӯи марди ношинос хун давида, дар чашмони сиёҳаш шарораи умед дурахшид. Аммо вай аз ҷайбаш сигарета бароварда, ба лаб гирифт. Одами гурусна сар ҳам кард, музтар монд. Қурбон дудро аз конакҳои бинӣ фағона занонада, охи чуқур кашид ва гуфт:

– Арақ мехӯрӣ?

– Масхара накун, раис, нағз не.

– Ман чиддӣ мепурсам.

– Дурӯғ нашавад, кайҳо боз мазааш аз ёдам рафтааст.

– Биё, ҳамроҳ меравем.

– Ба кучо?!

– Натарс, вақте гушнагӣ лағад мезанад, кас бояд андак бачуръат бошад.

Он бебаҳра ҳайрон-ҳайрон аз паҳлӯяш қадам гузошт.

– Хонаи ман наздик, пиёда панҷ дақиқаина роҳ. ту дар кучо зиндагӣ дорӣ? – пурсид Қурбон.

– Ман аз ноҳия, – гуфт ӯ.

– Ҳар рӯз рафта меой?

– Не, дар меҳмонхонаи бозор иҷоранишинам...

– Ба ҳар ҳол хуб аст, ки ҷои хоб дорӣ.

– Чӣ илоч, насия меистам. Коре пеш ояду пул ёбам, ҳар бор ҳисобашро баробар карда, назди оила меравам. Вагарна саги бесоҳиб барин сарсониву саргардонӣ...

– Рӯзҳои талху турш мегузаштаанд. Аслан зиндагӣ бе ғаму дард маъно надоштааст, – хулоса кард Қурбон.

Айёми зимистон рӯзҳо, ки кӯтоҳанд, шом зуд фаро расид. Дар зери пой баргҳои зарди намгирифта, хишир–хишир садо мебароварданд.

– Одам мисли ҳамин баргҳои таки по беқадр шудааст, – оҳ кашид марду гурусна.

– Сахт воҳима кардӣ, ҷӯра. Воқеан, номат чӣ? – пурсид Қурбон.

– Исмат...

Қурбон «воҳима кардӣ, ҷӯра» гуфту ҳамоно ҷоҳи беоб ба ёдаш расида, хомӯш қадамзаниашро идома дод. Аммо баногоҳ шояд бори нахуст бошад, равшан намуд, ки то дунё вучуд дорад, он зан ўрову андешаҳояшро таъкиб хоҳад кард.

– Ин саг намегирифта бошад? – пурсид Исмат.

– Чӣ? Ҳа-а... – ба худ омад Қурбон. – Не, намегирад. Ин ҷонвари пир маҷоли ҷакидан ҳам надорад.

Ва Қурбон сӯи саг рафта дариҷаи фанериро тақ-тақ зад. Писараке онро кушодан пас, бӯи хамир ба димоғаш расид.

– Нон дорӣ?

– Не, имрӯз барои тӯй нон мепазем, – гуфт писарак.

– Ман ҳамагӣ чорта нон мегирам. Харидори доимиям-ку.

Онҳо нонро гирифта, ба дигар тарафи кӯча гузаштанд ва зуд ба бинои чорошонаи хеле фарсуда расиданд. Кулбаи якхучрагӣ, ки Қурбон аз амакбачаи падараш арзон харида буд, дар қабати якум... Ӯ чароғро даргиронд.

Исмат аз ақибаш ҳаросида-ҳаросида ворид гашт. Хона бӯи мекард, Қурбон ба ин одат кардааст. Исмат аввал чандон эътибор надод, зеро вай мехост зудтар нон хӯрад. Баъд вазъи хучраву ошхонаро дида, ҳангаш канд. Вай деҳотӣ дошад ҳам, завқу таъби хуб дошт. Аммо худро бепарво вонамуд кард.

– Ба хонаи норӯфта меҳмон меояд мегӯянд, ҳақиқат будааст.

Қурбон либосашро ивазкунон гӯё барои бесарусомонӣ узр мехост. Воқеан ҳам манзилаш хеле боз обу чорӯб надида буд.

– Ҳеч гап не, ман ҳамаашро ба тартиб мебиёрам... фақат... – Исмат такроран гурусна буданаширо хотиррасон намудан хост.

Қурбон ба газ об монд.

– Фишорат баланд, паст?

– Чӣ? – ҳайрон шуд Исмат.

– Чои кабуд менӯши ё сиёҳ?

– Ҳа, сиёҳаш беҳтар..

Қурбон аз яхдони хурди кӯҳна чор дона тухм гирифт, то ки чӯшонад.

– Камтар картошка ҳам мезирбонем, – сигарета даргиронд Қурбон. – Бодиринги шӯр дорем. Қурут ҳам дорем, саҳл сахттару дандонат сиҳат бошад, мешавад. Боз пиёз ҳаст... Медонӣ, дар корхона чанд вақт пеш мо чор нафар бо як нону ду пиёз се шиша арақ хӯрдем. Дигар чизе набуд.

Исмат ба соҳиби ин хонаи шифту кунчи деворҳо ва пушти пардаи тирезааш тортанак зеркарда бо ҳайрат менигарист. Вай дар маркази шаҳр чунин хонадории чиркинро интизор набуд...

– Ман танҳо зиндагӣ мекунам, дасту дилам ба кори хона намерасад. Замона вазъи ҳамаро нороҳат сохт. Имрӯз ёбу имрӯз хӯру пӯш, кас фикри фардо надорад, – имкон нест... – худро сафед карданӣ шуд Қурбон.

– Янғаву бачаҳо дар кучо? – пурсид Исмат.

– Дар ноҳия. Хеле боз... Шароит андак беҳтар шавад, мебиёрам, – нимғурма гуфт Қурбон.

– Ҳа, ҷанг бисёрихоро парешон кард. Дар мактаби қишлоқ муаллим будам. Чор сол аст, ки остонаи синфро надидаам. Чор писару духтарам доим шикамашон гушна, кайҳо боз танашон либоси навро надидааст. Соли гузашта маҷбур замин иҷора гирифта, ду гӯсфанд доштам, онҳоро фурухта гандум харидам. Гумон кардам, ки мекораму ҳосили хуб мерӯёнам... нашуд. Ору номус гуфта, худро ба мардикорӣ задам. Одам ночор ки монд, ба ҳар роҳ мерафтааст, – бо алам дарун–дарун сӯхта, гап мезад Исмат.

– Зиндагӣ шабу рӯз барин, гоҳ торику гоҳ равшан, гоҳ талх, гоҳ ширин. Азоб кашад ҳам, инсон сахтҷон, тоқат мекардааст, – гӯё тасалли меод Қурбон.

Сипас, ҳар чӣ он бегоҳ худо насибашон гардонда буд, ба рӯи дастурхон гузошта, нони шом хӯранду нӯшиданд. Исмат хост, ки хонаро аз гарду ғубор тоза кунад.

– Ана кӯрпаву кӯрпача, ҳоло хоб кун. Пагоҳ тоза мекунӣ, – қатъӣ гуфт Қурбон, дар болои диван дароз кашида.

... Вай аз рӯи ваъда нисфирӯзӣ омад. Қуфдро кушода, ворид гаштан баробар хонаашро нашинохт. Ҳама ҷо тозаву озода, фаршу сақф ҳатто медурахшиданд, аз ҷангу ғубор осоре набуд.

– Ин ду карат ҳаққи хизматат, – ба Исмат хушнуд пул дароз кард ӯ. Баъд андешаманд пурсид: – Дар умрат ба савдо машғул шудай?

– Не.

– Ҳмм... Матоъ чен карда метавонӣ?

– Надонам...

Қурбон аз чевон як халтаи сафед баровард, ки дарунаш пур аз матоъҳои рангоранг буд.

– Ана инҳоро мегирӣ, нася... Нархашон дар бозор дувоздаҳ, чордаҳ ҳазор, ман ба ту шашҳазорӣ медиҳам. Дар бозор мефурӯшӣ ё дар қишлоқат, ихтиёр ба худат.

– Фаҳмидам, лекин...

– Натарс, моли дудӣ не, моли корхона. Соли гузашта қарздорон оварда буданд. Раис супориш дод, ки арзонтар бошад ҳам, фурӯхта пул кунам. Қиматаш аз ман, фоидааш насиби ту мешавад.

Исмат аз ин хушбахтии осмонӣ моту ҳайрон меистод.

* * *

Чанд рӯз пас Исмат, ки корхояш барор гирифта, ба назараш, хеле пул пайдо кард, якбора фаҳмид, ки пештар ба бисёр ҷузъиёти рафтору гуфтори одамай аҳамият намедодааст. Акнун байни дӯсту душман, ҳаққу ҳамсоя, ҳешу табор қоматашро рост гирифта мегашт. Ҳатто эҳсос намуд, ки набзи рағу тапиши дилаш дигаргунанд. Аксар каму коти рӯзгор ҳам бартараф шуда, хотираш хеле осуд. Боз се-чор маротиба омада, аз Қурбон мол гирифта бурд. Дафъаи охир Қурбон пешниҳод кард, ки беҳтараш ягон харидори серпул ёбад, то ҳамаи маторо умда харида, гирад. Он гоҳ ба равуои зиёдати ҳоҷат намонанд, пулаш бештар сарфа мешавад. Аз ин рӯ чанд рӯзи охир Исмат бо ҳисобу китоби фоидаи оянда машғул буд. оқибат якшанбеи гузашта ба якравии занаш нигоҳ накарда, ду говашро, ки кам-кам шир медоданду ризқу рӯзии фарзандонаш таъмин мешуд, ба фурӯш монд. Ва қариб ҳамаи пулашро гирифта, ба шаҳр омад. Ду-се ошнои мардикорашро дид, аҳвол пурсид, вале аз тичорати худ лаб накушод. Ҳарчанд дар гардан тӯмор дошт, ба ҳар эҳтимол гапи Қурбонро аз хотир набароварда, эҳтиёт мекард, ки мабодо чашм расад...

Дар халтаи суратдори салафани, ки чанд кулчаву ҳалво дошт, як шиша арақ зам шуда буд, Исмат дари Қурбонро кӯфт.

Соҳиби хона ўро мунтазир буд...

* * *

Абри баҳман дар сатҳи осмон торафт фарохтар, истилогаронатар бол мекашид. Тундар ҳам дер интизор накарда, бонг зад. Соате буд, ки торикӣ домон густурда, одамон ба манзилашон мешитофтанд, – кӣ пиёда, кӣ савора..

Дар миёни издиҳоми кӯча дилсардона қадам мезаду худро яке аз онҳо не, балки чун зоғи ало берун аз ҷамоат медид. Дигарон ба ў аҳамият намедоданд, вале ў аз худаш ҷои гурез наёфта, инро равшан эҳсос мекард. Ҳатто нигоҳаш тасодуфан ба рӯи зафти марди ношинос афтад, меҳаросид, ҳастияш ба таҳлука медаромад, агарчи дирӯз ин ҳол ба хаёлаш намеомад,

ҳоло он шахсро бадхоҳ пиндошта, чашмашро мегурезонд. Дастонашро аз чайбаш намегирифт, гӯё дохилаш оҳанрабо дошту панҷаҳояшро аз банди он халос карда наметавонист. Ана, аввал дона–дона, баъд бо шиддат борон зад. Афсӯс хӯрд, ки сахар бепарвой карда, чатрашро ба худ нагирифт. То ки тар нашавад, лаҳзае чанд дар таги чанори бузурге мунтазир истод. Вале дид, ки борон ба ин қарибӣ қатъ намегардад, – канори осмон ҳанӯз чун дили ӯ сипсиёҳ буд. Сабру тоқатро аз даст дода, гиребонашро бардошт ва сархаму шитобон ба роҳ даромад... Ҳис кард, ки мӯйсараш тар шуда, оби борон ба пушти гарданаш шорид. Сабаб чӣ бошад, соати дафни ҳамкорашро ба хотир овард. Даме ки тобути ӯро бардошта, сӯи қабристон мебурданд, ҳаво соф буд. Аммо тавба, пас аз чанд дақиқа, вақте ворида қабристон шуданд, жола сар зад. Аксар аз автобус ҳатто нафаромаданд. Шаш–ҳафт кас тобутро то сари қабр бурданд... Ӯ низ хоки лой партофт. Одами нағз, шикастанаф, дисоф ҳамкораш... Борон ҳанӯз беист бедодгарӣ мекард. Симою суроби одамони аз сирри ӯ ғофил, ки аслан ба ҳар ранг буданд, дар назари ӯ танҳо сиёҳу сафед менамуданду халос. Гӯё тафриқаи дигар рангҳои оламро гум карда буд ӯ. Ҳузнангезу ҳавлноқ медид атрофро, фазою ҳаворо, нигоҳи раҳгузаронро...

* * *

Ҳар вақте, ки аз кор фориғ шуд, Қурбон пайваста тариқи аз вартаи бетаг раҳой ёфтандро мечуст. Аммо сару нӯги мақсад муяссар намегашт... Ариза нависаму бо хоҳиши худ корро партоям? Сабаб пурсанд, чӣ мегӯям? Ба ноҳия рафтани зарур, бо занам оштан мешавам, бачаҳоямро ёд кардам... Не, баҳонаи чиддӣ не, барои адои ин ният давраи рухсатӣ кифоя. Ё рухсатӣ пурсам? Боз ҳам аҷиб метобад, ки зимистон ҳатто интиҳо наёфта, бар ғами рухсатӣ афтадам. Не, то омадани табар кунда бояд осояд. Охир, рафту мурда пайдо шавад, бегуфтутӯ ҳамаро пурсуков мекунанд. Қурбонаш кист, дар кучост гуфта пурсанд ва фаҳманд, ки дар рухсатӣ ё аз кор рафтааст, хоҳ–нохоҳ ба зерӣ шубҳа меафтам. Беҳтараш, ҳамин ҷо бошам... Лекин афсӯс, ки имкон нест, вагарна илоче ёфта чоҳро бо хок пур мекардам, он вақт беғаму беҳавф ба лабам кулӯҳ молида мегаштам. Садҳо кас беному нишон гум шудаанд, бо он ки ҷасади як зани дигар таги хок мондааст, дунё чаппа мешавад? Исто, Қурбон, исто! Корат то ҳадде чигил, ки ба осонӣ кушодан муҳол аст. Хубаш ба чоҳ, ҳатто ба гирду атрофи он наздик нашав. Ин аз ҳам муҳим аст. Рафту касе бинаду ба ёд орад, ки ту дар сари чоҳ ҷунбучӯл доштӣ, аз гиребонат саҳт мегиранд. то метавонӣ, номи чоҳро аз хотират барор. Вай бояд ба хоки фаромӯшӣ табдил ёбад. Фаҳмидӣ? Нест, набуд чоҳ! Аввал ин ки, барфу боронҳо паи поятро кайҳо шустаанд...

Ин ба гуфтан осон, Қурбон охир он қадар бемағз набуд ва қаъри дилу кадом ҳуҷайраи майнаш дарак медоданд, ки ин гуна тасаллиҳо беҳудаанд,

пучанд, фиреби софанд. Ва то намурад, он чоҳро аз лавҳи хотираш канда партофтаг, имконнопазир аст. Инашро ў дақиқ медонад...

Ба чорраҳаи бозор расид, тарафи рост тоб хӯрд, қариб бегоҳ бошад ҳам, рӯбарӯ аз маҳалли мардикорон гузаштан худ ба худ меҳаросид. Зеро ҳеч фаромӯш намекард, ки дар кучо ба Исмат шинос шудааст. Дарвозаи ғарби ро убу р карда, аз зани бечоранамо самбӯсаҳои ширгарми арзон харид ва ба сӯи дарвозаи шарқии бозор шитофт. Қабл аз он ки калиди хонаашро аз ҷайб барорад, назаре ба қуфли зангадаи таҳхона афканд...

Дасти чойник аз ду гӯшаш симпеч ва танааш аз дуд сип-сиёҳ буданд. Ба вай об андохту болои газ гузошт. Сипас, ҳанӯз либосашро иваз накарда, бо нӯги корд нӯги як тахтаи фарши ошхонаро бардошт. Ва дид, ки банди лаптапеч дар чояш – ин ба одати ҳаррӯза табдил ёфта буд. Ҳатто ягон вақт ҳук барин маст биёяд ҳам, тафтиш мегузаронд, чунки то пасандозашро, аз чумла пулҳои он зани бадбахт ва аз Исмат гирифтаашро даст-даст карда набинад, хобаш намебурд.

Тахтаро ба чояш ҷафс кашида, ба чойники шаммааш дурӯза оби ҷӯш рехт ва пиёлаеро бардошта, ба хона гузашт. Газетапечи ҳамроҳ овардаашро кушода, самбӯсаҳоро дар рӯяш паҳн монд. Якero гирифта буд, ки чашмаш ба сарлавҳаи мақолае афтод. Дар партави ранги сиёҳ бо ҳарфҳои хонои сафед навиштаанд: «Қатл бузургтарин гуноҳ аст»... Лаҳзае чанд қарахт шуд, ақаллан мижа намезад, ҳис кард, ки ба аъзои баданаш мурғак давид. Самбӯсаро як лаб нагазида, ба кунҷи дастархон афтонд, саҳифаро пеш кашид ва ларзида-ларзида, гӯё ҳамин замон ба таги дор мебурда бошанд, бесадо ба хондан шурӯъ кард: «Дини мубини ислом рехтани хуни ба ғайри ҳақро сахт маҳкум намуда, пайравони худро аз куштори ноҳақ манъ медорад. Аллоҳ Таъоло дар ояти наваду сеюми сураи «Нисо» чунин хушдор медиҳад: «Ҳар ки мусулмонеро қасдан бикушад, пас ҷазои вай (дӯзах) аст. Дар он (дӯзах) ҷовид монад ва Худованд ба ў (қотил) ҳашм гирифтаву лаънат карда. Ва омода сохтааст барои қотил азоби бузургро.

Ибни Аббос ва баъзе аз саҳобагон разиаллоҳу анҳу меғӯянд: «Ҷаримаи қатл дар зишти ва қабохати худ баъд аз ширк овардан ба Худо қарор дорад ва ҳеч гуноҳе ғайри ширк ба манзалаи он намерасад!»

Ҷамъе аз саҳобагон чунин ақида доранд, ки тавбаи қотил асло қабул намешавад. Чӣ хеле, ки шутур ба сӯхории сӯзан намедарояд, қотил низ ҳаргиз ба ҷаннат дохил намешавад.

Касе қасдан мусулмонеро куштааст, – дар рӯзи қиёмат дар ҳолате меояд, ки мақтул аз тарафи рост ё чапи қотил гирифта, аз шоҳрағҳои мақтул хун ғаввора мезанад. Ў бо дасти чап кушандаашро ва бо дасти дигар сарашро гирифта меояду меғӯяд: «Эй Парвардигори ман! Аз ин шахс бипурс, ки чаро маро кушт?!»

Пешониву гардан, тахтапушти кўхранги Қурбонро арақи сард зер кард, гуп–гуп задани дилашро мешунид, қариб буд нафасаш дар гулӯ монад. Дар банди хаёл дарк накарда, сатрҳоро аз боби ба соҳибони мақтул таслим ва ба гуноҳ иқрош шудан, азоби қабр ва амсоли инҳо ба забон овард ва ниҳоят, ба хулосаи мақола расид: «Модоме қатл чунин азоби саҳт ва ҷавобгарӣ дорад, бояд биандешид аз рӯзи ҷазо! Қотил дар ин дунё аз дасти ҳомиёни тартибот ё хешовандони мақтул гурезад ҳам, дар охират аз Худованд имкони гурез надорад!»

Қурбон кулли мадораширо гирд оварда, аз ҷой хест, рафта ба оби хунук дасту рӯй шуст, андаке ба худ омад, сипас он саҳифаи рӯзномаро ғичим карда, ба сатили партов андохт. Пас як самбӯсаро хоида–нахоида фуру бурд, то худро ба коре андармон созад. Ва эҳсос кард, ки аз ҷашм пӯшидан метарсад, чун ҷашм пӯшад, суроби ҷасади зани бечора ва Исмати соддалавҳ дар пеши назараш падида меоманд, мижа бардорад, ғойб мешуданд. Тарс гулӯяширо фишор меод, гӯшҳояш ғуввос мезаданд, каллааш меварамид.

Ба замми ин ҳавои хона ғализ буд, бо умеди нафаси тоза як табақи тирезаро кушод, – кўча торик ва касе гӯё ҳаракати ўро назора мекард. Ҷонҳавл тирезаро маҳкам карда, шишаи нотамоми арақро баровард. Ҳарос дошт, ки рафту аз ақл бегона гардад. Зиндагиаш зеру забар шудааст...

* * *

Пайраҳа ба соҳили дарёча расида, нопадид гашт. Писараку пиразан ба чапу рост нигаристанд, вале дар ин мавзеъ пулери надиданд. Беҳзод даст ба об расонда, гуфт:

– Бибиҷон, оби дарё сард. Ман шуморо бардошта мегузаронам.

Пиразан хандид.

– Сард бошад ҳам, чуқур не–ку...

Ва пеш даромад. Набера аз паҳлӯяш, ҳарду обро бурида мегузаштанд. Ва то ҷазираи хурде расиданд, ки дар мобайни дарёча воқеъ гардида, теппачаро мемонд. Набера як ба дарёча ҷашм андохта, қатъӣ муайян кард:

– Ин қисмати дарё аниқ, ки чуқур, аз зону болотар аст. Акнун хоҳед–нахоҳед, шуморо пуштора мекунам.

– Рафту афтонӣ... Дарё худписандиро дўст намедорад. Дониста мон...

– Барад ҳардуямонро якҷоя мебарад...

... Келини пиразан ба назди ҳамон чоҳ расида нишаст, ба девори ҷўбини он така кард. Кўдакаш аз гармии ҳаво хаставу бемадор шуда, масти хоб буд. Вай дид, ки дар болои кунҷи деворчаи чоҳ тутунчае гузоштаанд. Дасташро дароз карда гирифт кушод. Дар дохили он камтар мавизу зардолуқоқ ва се–чор дона қанди печак буд...

... Писарак аз якравияш намонд ва пиразанро пуштора карда оҳиста-оҳиста ба соҳили дигари дарё гузаронд. Пас бозгашта, барои хӯрчинро овардан даруни об даромад. Аз хушнудиву шавқ худро ба мобайнтари об ҳаво дод ва рӯ ба сӯи ҷазираяк шино кард. дар шиноварӣ хеле абчир буд, бо вучуди ин ҷараёни тези об ҷуссаи ўро поинтар бурд.

Ин дам пиразан аз гирду атрофи соҳил хору хас, буттаву шоҳҳои хушк ҷамъ овард, то ки гулхан афрӯхта, сару либоси набераашро хушк кунад...

Соати шом фаро расид, писарак аз ҷои нишасташ, аз рӯи санги сафед забонаҳои оташро назора мекард, ки якбора завқаш ба ҷӯш омада, гирдогирди гулхан чанд бор ҷарх зад ва фарёд кард:

– Бибиҷон, ягон ғазал хонед...

– Аз ҳама кас канора гир, сӯҳбати ошно талаб

Ҳам зи Худо худӣ талаб, ҳам зи худӣ Худо талаб...

Рақсид-рақсиду аз мадор рафт ва омада худро ба паҳлӯи модаркалон партофту сар ба зонуи ў гузошт...

Пиразан ҳам аз қарсақзаниву ғазалхонӣ бозистод ва лаҳзае дили оташро кофта, ба ҳикоят шуруъ кард:

... Дар як замоне Хусрав ном малике будааст. Вай моҳиро хеле дӯст медоштааст. Рӯзе бо зани худ мешинад, ки сайёде моҳии бузургеро оварда, ба малик пешкаш мекунад. Он моҳӣ писанд меафтаду Хусрав ба сайёд чор ҳазор дирам медиҳад...

* * *

Пеши муаллимаш рафт. Дарро кушоду бо чеҳраи коҳида ҳайрон истод.

– Биё, биё, хуш омадӣ!

Онҳо дар рӯи ҳавлӣ меистоданд.

– Намедонам барои чӣ омадам. Шуморо дидан, хайрухуш...

– Ё авф пурсидан...

– Авф? Кӣ маро авф карда метавонад?

– Охир солҳост, ки маро хабар нагирифтаӣ. Ҳатто барои айёме, ки духтари ягонаам, нури чашмам, мадори дилам ба садам афтада, нобуд шуд... Ман роҳи туро мепоидам. Ҳамсинфонат ҳама омаданд. Танҳо ту фурсат наёфтӣ, ки қадам ранҷа карда, дили пора-пораамро тасалло бахшӣ, дасти дуо бардорӣ...

– Ман дур будам, дер фаҳмидам.

– Дур не, бепарво. Маро аз хотир фаромӯш карда будӣ. Инро аниқ медонам. Биё, болои кат гузар.

– Шуморо дидам, кифоя.

– Хайр, як лаҳза шин, фотеха хон...

– Маъно надорад.

– Чӣ?

– Фотеҳаи ман мустаҷоб намешавад.

– Тавба, ин чӣ гуфтаниат?

– Ёд доред, маро як торсакӣ зада будед.

– Он вақт бача будӣ.

– Ҳа, муаллими меҳнатро фиреб дода будам.

– Ҳоло пир шудаанд. Бечора... зиндагӣ гуфта, гаҳвора сохта ҳар ҳафта дар бозор мешинанд...

– Номашонро ҳам аз хотир баровардам.

– Ҳеч гап не, ҳозир ҳама ба ҳоли худ. Гоҳ–гоҳ гузарат афтад, омада ист, худро дур нагир, бегона нестӣ.

... Ў рост меистоду ба назараш чунин метофт, ки танаш бечон аст. Ба як хўса шабоҳат дорад, хўсае, ки аз латтакўҳнаҳо сохтаанд ва аз дасташ ба чуз тарсондани паррандаҳои дайду дигар ҳеч кор намеояд... кайҳост, ки худаш худашро намешиносад, ба худаш барояш бегона метобад. Низоми зиндагиаш пора–пора, ба дараҷае, ки онро ягон мўъҷиза ба ҳам оварда наметавонад. Ва ў худро гум кардааст, дигар ҳаргиз ёфта намешавад...

Ҳаво ба машом нақҳати баҳорро меовард. Қурбон омадани ин фаслро баробари расидани аҷалаш мешумурд. Ҳанўз гули бодом нашукуфтааст,– хаёл кард ў... Вале рўзе, ки ақди никоҳ баста тақдирашро бо Нисо пайваст, саропо шукуфон буд. Нигоҳи ҳарду аз хушнудиву саодат дармегирифт. Баъд савори чор–панҷ мошин ба толори «Дилписанд» рафтанд. Ҳамаро бо кабобу шаробу шампан зиёфат дода, як соати тамом рақсиданд. Парӣ буд, Нисо, парӣ. То саршавии тўй фурсат зиёд монда... Қурбон пешниҳод намуд, ки ба саҳро раванд, саҳро васеъ, суруд мехонанд. Қурбон хеле пеш аз тўяш дар дил чунин орзу мепарварид, албатта ниҳонӣ... Агар касе аз нияташ огоҳӣ меёфт, аниқ, ки ҳоло меҳандид. Ёд надорад, ки касе аз ҳаммаҳаллагонаш арўсаширо ба сайругашти саҳро даъват намуда бошад. Лекин Қурбон як баҳор манзараи он қадар зеборо дид, ки беихтиёр мафтун гашт ва ба худ қавл дод, – арўсаширо, Нисоро, ҳатман ба ин мавзеъ меорад... Инак ба муродаш расид. Қатори мошинҳоро сари боғ нигоҳ дошт. Садои доираву сурнай ба атроф паҳн мешуд. Хешу ақрабо, дўсту дугонаҳои домоду арўс дунёро фаромўш карда, мерақсиданд.

– Рафтем! – оҳиста ба гўши Нисо гуфт Қурбон.

– Ба кучо? – пурсид Нисо.

– Ба боғ! – Аз дасти арўсаш гирифта вот–воти замин давиданд. Ҳар пайраҳа, ҳар дарахту буттаи ин мавзеъро азёд медонист.

– Мо зуд бармегардем! – ба ақиб дод зад ў.

Лаҳзае пас пушти чанбарбуттаҳо гузаштанд. Нисо аз ҳайрат карахт шуд, лол монд ва сонӣ, сонӣ беҳад ба ҳаяҷон омада қарс зад, дастонаширо боло карда дурудароз чарх гашт. Вай садҳо ҷавондарахтони шукуфони бодомро дида ба ваҷд омада буд. Онҳо гўё ба истиқболи арўсу домод саф ораста, АБДУҒАФФОРИ АБДУҶАББОР

гулҳои сафедашон дилрабоӣ доштанд. Баъд ҳар ду байн–байни боғ давиданд, ангуштонашон ба ҳам васл буданд. Қурбон ғайри интизории ӯ Нисоро озод ба рӯи дастонаш гирифт. Онҳо нафаси якдигарро баръало мешуниданд ва гӯё нав вохӯрда бошанд, аз ҳам чашм намеканданд. Пас бори нахуст лаб ба лаб ниҳоданд...

Касе салом дода гузашту Қурбонро аз олами хаёлотӣ ширин ба кӯчаи маҳаллае овард, ки он ҷо... Қурбон як ҳафта боз аз омадан ба ин гузар меҳаросид, дар ниҳоди худ қудрати ҷуръат намеёфт. Охиру оқибат ӯро, меҳри фарзандонаш ва дидори Нисо қадамашро ба ин сӯ кашид. Ва ҳоло ҳам намедонист, ки ба занаш, ба писару духтаронаш чӣ мегӯяд, бо кадом рӯ ба чашмони бегуноҳи онҳо менигарад?..

Рӯзи панҷшанбе буд. Аслан барои Нисо фарқе надорад, ӯ хеле боз рӯзҳои ҳафтано фаромӯшу омехта мекунад, чунки ба хаёлаш зиндагӣ дигар маъно надорад. Ҳоло бе саросемагӣ ба каҳи таршуда сабӯс мезад, гӯсфанду барраҳо серӣ меҳӯрданд. Дуздида–дуздида ба чеҳраи модараш менигарад. Чеҳраи серочанги пиразан, ки дар айвон нишаста донак мешикаст, анча коҳиш ёфтааст. Дарун–дарун ғам меҳӯрад. Баъзан нигоҳу сукуташро дида, Нисо аҳволи ӯро хуб мефаҳмад. Ҳарчанд бибиқалон ба наберагонаш қиссаву афсона мегӯяд, баробари ҷони ширинҳояш, ки баҳсу талошқунон мағз мечинанд, меҳандад. Нисо пай мебарад вазъи модарашро ва худро ноҳинҷор, аниқтараш, гунаҳкор мешуморад.

– Донакро мебинаму ҳайрон мешавам, – ба Нисо шунавонида, гуфт модараш. – Аҷаб тақдирӣ умре дорад. Одамизод зардолу хӯрда, аз мағзаш ҳам лаззат мебарад, вале пӯчоқи донакашро боз ба оташ меандозад.

– Барои он ки нағз месӯзад, – аз хаёлотӣ худ халосӣ наёфта, ҷавоб мегардонад Нисо.

– Мегӯянд, ки шавҳарат пайдо шудааст... Шунидӣ?

Нисо ҳарфе нагуфт.

– Эҳтимол бачаҳояшро ёд карда бошад... дилаш аз санг не–ку, хабаргирӣ меомадагист.

Пиразан ба гуфтан гуфту лаб газид, гӯё пушаймон шуд.

– Намедонам, – Нисо тағораи коҳро бардошта ҷониби гӯсфандхона рафт.

Бачаҳояшро хобонда хотирчамъ мешуду ба ҷоғаҳи сардаш даромада, шабҳои дароз ба фикр фуру мерафт. Чашм ба торикӣ дӯхта, меандешид, ки қисмат будааст, васвасаи пул онҳоро хонасалот кард, шарманда, ниҳоят, зиндачудо шуданд. Қурбон зоҳиран ҳамеша мулоҳизакор буд, аммо аз ҳирси пул якбора раҳгум зад, гӯё пеши чашмашро парда гирифт. Вақте ба худ омад, ки саропо ба қарз нӯтида, ҳар рӯз таҳқиру таҳдид мешунид, роҳи начот мечуст...

Ниҳоят обрӯи хонадон гуфта, ҳавлии падарро фурухтанд. Мағзи устухонаш сӯхта бошад ҳам, бародараш ночор як порча замини дар тӯли чанд

сол чангу хок хӯрда, обод кардаашро бо ду дасти адаб дод, хоҳаронаш гӯшвораву ангуштарӣ ва ғайра ҷавоҳироташонро ба гарав гузошта, пул чамъ карда оварданд. Лекин қарз буд нашуд. Рӯзе, ки чизу чораи модарро ба ҳавлии бародар мекӯчониданд, чор нафар шуда қарзхоҳон омаданд. Даъвояшон даъвои нони қоқ набуд. Даҳ рӯзи дигар мӯҳлат доданд, вагарна... Рӯирост ба Қурбон гуфтанд, ки шаб ё рӯз занатро мебарему ҳашар мекунем. Аламовар бошад ҳам, муттаҳам ки буд, Қурбон сархаму ҳайрон монда об ба даҳон гирифта истод. Ҳамон шаб аз асабонияту фикру хаёл хобашон ҳаром буд. Субҳи дигар Қурбон хайр гуфту баромада рафт. Панҷ рӯз пас дафтари хонаи сеҳучрадорро бо санади нотариус оварда медиҳаду қарзашро соф мекунад. Нисо хеле дер, охирҳои тобистон дарак ёфт, – аз хонае, ки дар Душанбе доштанд, маҳрум шуда, ба қавле, обе дар ҷўяшон намондааст. Ночор ба ҳавлии модараш омад. Дигар кучо ҳам мерафт. Дар ин гуна ҳолатҳо ягона пушту паноҳи духтар хонаи падар аст. Хайрият, зани бародараш инсони хуб, бар замми ин ҳамсинфи худаш... Ҳамин тариқ, дар бадали се моҳи тобистон маҷрои зиндагии онҳо ба як саду ҳаштод дараҷа тоб хӯрд...

Нисо, ки табиатан зани пурсабру бақаноат аст, вазъи худро гоҳ–гоҳ бо дигарон муқоиса карда, аҳволи атрофиёноро дида, таскин меёфт. Ҳеч аз хотираш намеравад, – аввали баҳори гузашта ҳамсинфаш Гулнораи хаппак омада буд. Вай гуфт, ки се сол боз дар бозорҳои Самара савдо мекунад, ҳоло пули бисёр дорад... Нисо бовар ҳосил кард, ки воқеан ҳам садҳо занону духтарон як бурда нон гуфта, бо ҳазор хориву зорӣ дар мусофират мегарданд.

– Шавҳарат чӣ? – соддалавҳона пурсида буд аз дугонааш.

– Бекор аст, ду–се гӯсфанду гӯсола мепояд, бачаҳоро бонӣ мекунад.

– Чаро худаш намеравад?

– Рафта омад, мардак гуфта, милисаҳо берӯёна ҳақ талаб мекарданд, вақти бозгашт дар поезд ҳам рӯзи саҳт. Набошад...

– Се сол мегӯӣ, тақдири оилаат чӣ мешавад? – боз кунҷковӣ кард Нисо.

– Заб гап мезанӣ. Ҳоло, ба хаёлам, ҷои нозуки туро мӯрча нагазидааст.

Танг ки омад, поймониву... мебахшӣ, побардориат он қадар дигар мешавад, ки... Лаззати озодӣ, танҳой масъулияти хонаву бачаю шавҳардориро баъзан ба як пул барҳам мезадааст. Ду–се маҳалларо дар ба дар гард, пурс, баъд мефаҳмӣ, ки даҳҳо зану шавҳар худ ба худ ҷудо шудаанд. Ночориву тангдастӣ модари ғамхорат не, ки саратро сила кунанд.

– Шаттоху доно шудай, – гуфт Нисо.

– Дар ёдат ҳаст, Дилороми қоқ, аз мо ду синф поён мехонд, хонашон дар лаби канал, пеши кӯпруки калон буд. Хуллас, шавҳараш аз ғами бепуливу бекорӣ майпараст шудааст. Рустӣ–рустӣ чизу чораи хона, якта–нимта қиматашро ҳам арзон–арзон фурӯхта, шабу рӯз масту аласт мегашт. Мардак нашуда мур, ҳатто дар ҷогаҳ занашро ба ёд намеовардааст.

– Инаш дарди бахайр, – табассум карда буд Нисо.

– Чӣ хел бахайр, хоки сиёҳ! – аз нақлаш намонд дугонааш. – Баъд, ана, Дилоромчона дилакаш навозиши таранг хостааст. Тавба, балозадагиҳо боз тез роҳашонро меёбанд. Як чӯраи шавҳараш, ки гоҳ–ногоҳ равуо доштааст, мадагораш мешавад. Чанд муддат шавҳарро маст карда, дигар маишат... Оқибат аз сар об гузашта, хонавайрон шуд. Ҳамон «мададгор» Дилором ба Самара бурд. Лекин нонхӯри зиёдатӣ шуда мемонад. Бечора Дилором ноилоч, қарз гирифта, ба тичорат даст мезанад. Як қабил мардум танҳову бенӯхта монда, ба ҳайвон табдил меёфтаанд. Худи ман ҳам фаришта нестам, лекин Дилором аз фоҳишаҳо фоҳишатар баромад.

– Дигарҳо тамошобин, – гуфт бо таачҷуб Нисо.

– Дар ин замона насихат ба гӯши ҳеч кас намефорад. Охири саргузашта фикр кун. Барои Дилором дигар ягон ҳад намонда, худро аз поину боло, олонда, боз менӯшид. Як маҳал дарак ёфтем, ки ба гурӯҳи қиморбозон афтадааст. Маҷбур ғоратгарону каллабурони ҳамон давра ҳамроҳи Дилором ба ин ҷо омаданд. Вай бо ҳазор рости дурӯғ, фиребу найранг аз дасти модар духтари дувоздаҳсолаи худро гирифта мебарад. Ҳеч кас хаёл намекард, ки Дилороми оқипадар ҳанӯз ба ин ҷо наомада, духтаракро ба фуруш монда, пулашро гирифта будааст.

– Чӣ даҳшат! Фарзанди худро...

– Чавҳари даҳшат дар он аст, ки касе касеро намечӯяд, касеро ба каси дигар коре нест...

Нисо дид, ки каҳи басабӯсро гӯсфандҳо кайҳо хӯрда шудаанду тағораи тағаш сӯроҳ дар даст, вай рост истодааст.

Модараш ҳоло ҳам донак мешикаст. Аз паҳлӯи писару духтараконаш нишаст, сарашонро як–як сила кард, мӯи Дилафрӯзи хурдакакро бўсид.

– Агар шавҳарам биёянд... – Нисо инро гуфту аз донакпӯчоқҳо як каф бардошта, дар қабзааш фишурд.

– Ҳеч гап не, шавҳари чашм кушода дидагии худат, мебиёяд–дия! – оҳ кашид модараш.

– Хамир гирифта, фатири рағанин пазам, – рӯҳ гирифтагӣ барин гуфт Нисо.

– Кори хуб мешавад, духтарам, – хушнудона табассум кард пиразан. – Нони гарму рӯи гарм. Донакпӯчоқи бисёр чамъ шуд. Танӯрро хеле метафсонад.

Ба зиндачудо монданашон ҳам бештар аз якуним сол шуд. Мусофирати номаълум, саргардониҳои шавҳарам тӯл кашид,– аз дил гузарон ин лаҳза Нисо.

... Баръакси чашмдошти Қурбон дар хонаи Нисоино ўро хеле гарм истиқбол гирифтанд. Шояд ба хотири хурсандии бачаҳояш буд, ё ҳақиқатан дар муддате, ки аз Қурбон хабаре наомад, қадре пазмон шудаанд, ба ҳар ҳол

дар чехраи пиразану падари Нисо ва худи ӯ он тирагиҳою ранчишро эҳсос накард.

Нисо чароғи хонаро равшан карда, дастархон овард.

– Саломатиат чӣ тавр? – пурсид Қурбон.

– Шукр, бад не, дар мактаби худамон муаллимаам, – андак ҳаросида, кӯтоҳ ҷавоб дод Нисо. – Аҳволи худатон чӣ хел? Офтоб аз кучо баромаду шамол аз кадом тараф хест?

– Мешавад, се рӯз пеш аз Душанбе омадам. Хайрият модарамро хабаргирӣ мерафтаӣ. Кампир миннатдор, хеле дуо карданд, аз ту якумр розӣ...

Рӯз бегаҳ шуда бошад ҳам, то даме, ки Нисо оши палав пухт, Қурбон дар берун бо писару духтараконаш бозиву гуфтугӯ дошт, аз шодӣ намедонист чӣ кор кунад. Бачаҳояш, ки аз хурсандӣ пояшон ба замин намерасид, мисли пештара ба ӯ часпида, аз наздаш дур рафтан намехостанд. Сипас, ҳамроҳи амаку хушдоман ва зани бародари Нисо оши палав хӯрданд. Хусураш як маротиба арақ пешниҳод кард, Қурбон гуфт, ки имрӯз не, дафъаи дигар. Падари Нисо одати маҷбур кардан надошт. Чой ҳам нӯшиданду мӯйсафеду пиразан, янгаи Нисо ба кулбаҳои худ гузаштанд. Бачаҳоро низ гирифта бурданд.

– Ман... хулласи гап, камтар... – аз бағалкиссааш коғазпечеро бароварда, ба рӯи миз гузошт Қурбон. – Гирифта мон, барои бачаҳо.

Вай метарсид, ки калимаи пудро ба забон биёрад. Маҳз ҳамин мафҳум гӯё боиси бадбахтиву нокомиҳо гардида, беҳу бунёди зиндагии одамонашро сӯзонд.

Нисо сухане нагуфт. Коғазпечро кушода пулхро бӯй кашид.

– Ин чӣ нағма? – ба таачҷуб монд шавҳараш.

– Мегӯянд, ки пули зиёд бӯи махсус дорад. Ва...

Нисо хост пурсад, ки ин пулҳо аз кучо, оё қарз нестанд? Аммо изои мӯъмин ҳаром гӯён лаб фуру бафт.

– Акнун... – аз чой хест Қурбон

– Чӣ акнун? – Нисо низ бархост.

– Ман равам мегӯям...

– Ҳамин қадар дур гаштед, кифоя накард? Ё ягон...

Қурбон сархам нишаст. Ӯ дар назди Нисо худро гунаҳкор пиндошта, байни ҳамдигар кадом як садди ноаёнро дид. Вале ғайричашмдошт Нисо омада сари шавҳарашро ба оғӯш гирифта, мӯйҳояшро бўсида, бесадо гирифт. Сонӣ андаке осуда шуду гуфт:

– Ба ҳеҷ кучо намеравед. Ба ҳеҷ кучо. Ман саҳт хаста шудам аз раҳ поидан...

Он шаб Нисо дунёро фаромӯш намуда, меҳрубониву саховат, назокати занонаи хешро аз шавҳар дарег надошт. Ба назари Қурбон чунин тофт, ки ин

гуна оғўшро ёд надорад. Ва ноаён хобаш бурд. Нисо бошад, то дер гоҳ рўю мўи шавҳарашро навозиш мекард...

Қурбонро ҳамон зане, ки ҷасадашро бо азоб ба чоҳи беоб андохта буд, дар байни кўчаҳои шаҳр ба таъқиб мегирифт. Шаҳр торик буд, бо вучуд ин он зани мурда Қурбонро аз мадди назар гум шудан намеомд. Аз гурехтану ҳаяҷон ва тарс нафастириаш бағоят мушкил шуд. Хаставу афғор ба назди хонаи дарунаш ифлоси якхучрагӣ расид. Калиди дарро намеёфт, ҷонҳавл даст ба чайбаш мебурд, лекин даҳони кисаҳояшро дўхта дида таачҷубаш меафзуд. Аз ақиб боз ҷуссаи ҳамон зан пайдо шуд. Ғичирроси дари оҳанини таҳхонаро шунид. Чанд зина аз миёни торикӣ поин омад. Пешпо хўрда афтод. Хаёлаш ба замин, аммо худро дар оғўши Исматии сару танаш хунолуд дид. Ва аз тарс фарёд зад. Овозаш берун намеомд...

Субҳидам Нисо «шаб сахт нолиш кардед», – гўён ёдрас шуд. Лекин сабабашро напурсид.

Қурбон худро ором вонамуд сохта, танҳо пас аз наҳорӣ гуфт, ҳамин рӯз ба поезд мешинад. Ваъда дод, ки баъзе корҳояшро ба сомон оварда хурдтарин имкон ёфтан пас хонаашро фурухта, боз ба дидори Нисо мерасад.

– Як лўма нонро дар ҳар кучо ёфтан мумкин будагист, – таъкид кард ӯ.

Ва бо дигарон хайрухушро нася гузошта, ғарқи гирдоби андеша, ба ҷониби вокзали роҳи оҳан раҳсипор гашт. Он лаҳза намедонист, ки Нисо ва фарзандонашро охири бор мебинад.

* * *

Худ дар таачҷубам, – ин поезде ки савор шудам, ба қадом манзил равон аст, медонам, аммо тасаввур карда наметавонам то кучоҳи мебарад маро. Мисли оне, ки одамизод аз сарнавишташ бехабар аст. Агар пешакӣ огаҳӣ медошт, ки пагоҳ ҷӣ мешавад, қадом андешаву иқдом ба сараш меоянд, ба киву ҷӣ дучор мегардад, шояд дунё ранги дигар мегирифт, низоми зиндагӣ, гуфтору рафтору кирдор мукамалтар мешуд. Воқеан, тахмине ҳаст: аз сад нафар одам навад кас рўхан ва ҷисман омодаанд, кифиреб диҳанд, дуздӣ кунанд, ғоратгар бошанд, даст ба таҷовуз зананд, ҳамхуни хешро кушанд. Ба шарте, ки эҳсоси аз қонун, аз ҷазо, гуноҳ тарсидан дар ниҳодашон гум шавад. Ана барои ҷӣ дурудароз ба рўи одамон менигараму хайратам меафзояд. Нав ду соат шуд, панҷ истоғхро гузаштем, ҳафт гадо – зану мард, пиру ҷавон ворида вагон шуданд. Яке пораи сураеро тиловат кард, дигаре дуо хонд, хеле мисраъҳоро ба забон овард. Ҳамааш ба хотири пул...

Омехта бо садақаталабон зану духтарони бешумор қурут, нон, моҳӣ, самбўса, соат, зардолуқоқу мағзбирён, офтобпарасту сигарета, ҳасибу чурғот, тухму арақ мефурушанд. Ба зери пояшону атроф нигоҳ накарда, бе пушт-пушти дод мезаданд, молашонро таъриф мекунанд. Ин ҳам ба хотири пул... Агар не, дуо ба лаб намеоранд, ба ягон кўдаки гурусна бурдаи нон

намедиханд... Эҳ Худо! Ҳамаи инҳо кам буданд, магар, ки чор нафар лўлизан пайдо шуданд – сарулибосашон ранг ба ранг, моҳҳо рӯи обу собунро надида, мўю рўяшон сўхтаю чангхўрда, чашмонашон ҳазин, вале забонашон буррою гўё. Гўё дар табори очаашон бошанд, онҳо зуд ба купеҳои вагон тақсим шуданд, корашон шуруъ ёфт. Охир, лўлизанҳо низ пул мехоҳанд, ҳатто бештар, ҳарисона...

Аз оинаи шикастаи вагон, тавассути симтўрҳо, гўё поезди мусофирон неву маҳбускашон бошад, бепарво ба берун нигоҳ мекунам. Марде ҳамроҳи писараш замин побел мекунад, ду одами дигар хишт мерезанд, ана, духтарчае таронашонон гов мепояд, онтарафтар заминҳои васеъ тўл кашидаанду трактор мола мекашад. Бадбахтона, баҳор омадааст.

– Ака, биё, фол бинам. Ояндаатро бекаму кост мегўям.

Инро шунидаму ақиб гаштам. Тавба, қариб буд талхакаф шавам. Афту андоми лўлизани чавон ба чехраи он зани ба чоҳи беоб партофтаам хеле монанд аст.

– Вақт надорам, аз роҳат намон.

Лўлизани лабҳоаш парсинбаста аз дастам дошт, ба нохунҳои ангуштонам нигоҳ афканд.

– Одами меҳрубон, садқаи бачаҳот шавам, ин хел нагў, роҳат дароз аст, танат сиҳат, дард ба ҷисму ҷонат таъсир намекунад...

Ман табассум мекунам, медонам, ки ҷигарам баиллат, гоҳ–гоҳ азоб медиҳад.

– Дурўғи соф гуфтӣ.

– Ана инро дидӣ? – ба шиками дамидааш ишора мекунад лўлизан.

– Кўдаки батнат ба ман чӣ дахл дорад?

– Ба ту не, ба шавҳарам дахл дорад. Дучон ки ҳастам, дурўғ намегўям.

Пули ду нонро дарег надор, осмон болои сарамон, чархи равон таги поямон, ман дурўғ намегўям, занат туро дуст медорад, раҳҳои кафат он қадар равшан не, дуруст намебинам, ки вай туро гусел кард ё интизор аст. Лекин хафа метобад. Аз ман наранҷ, туро як зани бегона саҳт азобат медиҳад, аз ў халос шуда наметавонӣ...

– Биё, ана ин пулро гиру маро ба ҳолам гузор.

Ва кафамро аз дасти шахшўлаш раҳо кардам. Лўлизани ҳафтафаҳм! Фолбини ношуд! Аз кучо медонад, ки дар рўбарўяш одамкуш истодааст.

Лўлизанакаи ҳомиладор пулро гирифтун аз ман дур шуд. Аммо то хеле роҳро тай кардан дар дилаш як ҳисси нохуш боқӣ монд.

Ҳамроҳонам дастархон кушоданд. Ман нону манту харидам. Лўлизан ҳаққи гапро гуфт, роҳ хеле дароз аст...

* * *

Тўли як шабонарўз ҳавои пойтахт вайрон шуда, барфрезаҳо ба замин расам–нарасам об мешуданд. Поезд чадвали гашташро шикаста, ду соат тер омад. Қурбон фазои пойтахтро тира ёфт. Андак сардӣ эҳсос кард. Бо вучуди ин пиёда рафтано авло донист. Эҳсон ном ҷавони хушчақчақи дасткушод, ки латифаҳои зиёд медонисту аз аввали роҳ дар як купе ҳамсафар буд, хайр гўён ба «Москвич»–и кўҳна нишаст. Аҷаб махлуқи кунҷков будааст, ба сўи хонааш қадамзанон аз дил гузаронд Қурбон. Ҳама чизро доништан мехост...

Ў аз гирдои андешаҳои худ баромада натавониста, ниҳоят ба хона расид. Халтаи салафани пурро ба девор таъя гузошта, занги дари ҳамсояшро пахш кард.

– Кӣ? – овози шиносро шунид Қурбон.

– Ин ман, Зина–хола! – гуфт ў.

Зина–хола, ки танҳо мезист, ҳалқаи занҷирро нагирифта, дарро нимроғ кард.

– А–а, салом! Бозгашт муборак!

– Раҳмат! Калидро медед...

Аз афташ калид дар пушти дар овезон буд, ки «мана» гўён пиразан ҳамон лаҳза дароз кард.

– Мебахшӣ, хоб будам, нимбараҳнаам, – узр хост Зина–хола.

– Маълум! Ман ба шумо қуруту зардолу овардам. Баъдтар медиҳам.

– Майлаш!

«Ба кӣ даркорӣ ту кампири фартут!»

– Маро касе напурсид?

– Не, не, ҳеҷ кас наомадааст, – саросема посух дода, зуд дарро пўшид пиразан.

Вай дурўғ гуфт.

Вале Қурбон, азбаски чехраи ҳамсояшро равшан намедид, дурўғи кампирро эҳсос накард.

«Нимбараҳна! Нимбараҳна...»

Вориди хонаи ғамангезу ифлоси худ гашта, Қурбон ба соаташ нигарист. Ақрабаки он ба чордах наздик мешуд. Назди тиреза рафта, пардаи кўҳнаро як тараф кашид. «То шаш хоб меравам. Бояд хобам барад. Нимбараҳна... Барф... барфи охирин. Имшаб кор бисёр мешавад, бисёр... нимбараҳна...»

Ва курткашро овехту дигар либосашро накашида, ҷуссаи берўҳи худро болои кат партофт. Даре нагузашта хобаш бурд. Асабаш осуда, ҳисобу китобаш ба назар саҳеҳу баҷо метофт. Кораш барор мегирад. Қурбон ба ин бовар дорад. чор соат пас вай бедор мешавад.

Қаровули коргоҳаш ўро мунтазир буд. Бо вучуди ин Қурбон дарро тақ–тақ зада, аъзои баданашро ҳаяҷон пахш кард. Хаёлаш, ки ҳамкори деринро неву ягон одами бегонаро меида бошад.

Қурбон ворид гашта, баъд аз пурсупос гуфт:

– Танҳой рӯзи сахт будааст, бародар. Имрӯз баргашта, ҳавои идораро ёд кардагӣ барин поям ба ин тараф кашид.

– Ҳай кори хуб шуд. Дукаса мешинем, сӯхбат мекунем, – гуфт қаровул.

– Саломат бошед! Гап қаймоқ бандад гуфта, майда-чуйда ҳам гирифтам, – хандид Қурбон, ду шиша арақу ҳар гуна хӯрдани бароварда.

– Инаш зиёдатӣ буд. Ба ростӣ... – гӯён қаровул чойнакашро чайқондани баромад.

– Як ҳафтаи дароз набудам, чӣ гапҳои нав? – вақте ки ӯ баргашт, пурсид Қурбон.

– Ҳамааш мисли Аҳмади порина, лекин миш-миш ҳаст, ки рӯзи душанбе ревизия сар мешудааст.

– Ҳа, худӣ доништагӣ барин дар вақташ расида омадаам, – қаноатманд гуфт ӯ ва сигарета даргиронд.

Қаровул ба соаташ нигарист.

– Дер шуд, дигар хок намеовардагистанд. Шумо чой дам кунед, ман дарвозаи ҳавлиро маҳкам карда биёям. Дар берун барфу... сардор супориш додааст, ки чанд мошин хоки тоза биёранд.

– Бехтараш ман равам. – қуфдро аз дасти қаровул гирифт Қурбон. – Ҳавлӣ сангзор буд, гулзор шавад, хуб нест? – ва рафт.

Дареро, ки ба саҳни ҳавлӣ мебурд, кушода берун шуд. Фақат қадаме монд. Ба сарпӯши бетонии чоҳи беоб чашм давонд. Қадре дуртар аз он ду мошин барин хок мондаанд. Ҳавлиро аз сангҳо тоза кардаанд. Рӯи замин андаке ранги сафед гирифта, одам гардад, паи пояш намудор мешуд. Қурбон бепарво ҷониби дарвоза қадам зад. Қуфли онро маҳкам кард ва чуқур нафас кашид. «Барфи охири... ягона имконияти чоҳро пур кардан... баъд дер мешавад... дер мешавад...» Сигаретай сӯхтаро ҳаво доду як табақи дарро пӯшид ва дар пушти он мисрони ғафс ва се-чор белу каланду сатилро дид... «Гӯё махсус барои ман тайёр карда мондаанд...»

Атрофро торикӣ мепечонд. Барфи реза то ҳанӯз меборид ва дар паҳнои осмон як пораи соф ба назар намерасид. Қурбон назди қаровул ба сари дастархон баргашт. Ва то дер нишастанду кам-кам нӯшиданду гап заданд, гап заданду нӯшиданд. Ва фаро расид даме, ки посбон «ман дар арақхӯрӣ усто не, сахт маст шудам», – гӯён ба кати хобаш гел заду, дере нагузашта ба хурроккашӣ даромад.

Аммо ба Қурбон фикру хаёл, талвосаи бо хок пур кардани чоҳи беоб ва умеди ҳамин тариқ ҷасади занро гӯрондан имкон намедоданд, ки маст шавад. Вай аз болои ҷевонча кампали кӯҳнаи пашминро гирифта, болои қаровулро пӯшид, ки мабодо хунук хӯрда бедор шавад.

Сипас сигарета даргиронда, дудашро бо ҳавсала чуқур-чуқур фуру бурд. Чароғро хомӯш кард ва хотирчамъ ба саҳни ҳавлӣ гузашт. Як назар ба осмон, сонӣ ба чоҳ, баъд ҷониби хок нигарист. Ақиб гашту то ошёнаи дуюм

рафт, аз амбораш мўзаи резинӣ пўшида баромад. Хунсардона фурсатро ғанимат шуморид ва ба кор часпид.

Аввал қадре азоб кашида сарпўши бетони чохро бо мисрон тела дод. Ба машомаш бӯи ғализе расид. Вай ҳеҷ гоҳ ба бӯи мурдаи гандида ошно набуд, аз ин рӯ нафаҳмид, ки чӣ бӯеро ҳис кард. Ҷуръат ёфта, ба таги чоҳ нигоҳ афканд, вале он чо зулмот буду ҳеҷ чиз наменамуд.

Шаҳр ҳам ба хоби гарон рафта, гоҳ–гоҳ равуои мошинҳои сабукрав дар кўчаҳо эҳсос мешуд. Қурбон дар тўли якуним–ду соат бе ягон саросемагӣ, даст ба даст нарасонда, ба чоҳ дусатили ҳок рехт ва пай бурд, ки бӯи ғализи чоҳ гум шуд. Бу вучуди ин дилаш об нахўрду боз тахмин бист сатили дигар ҳок кашид, баъд тўдаи онро сахни ҳавлӣ ба намуди пешинааш овард, то маълум набошад, ки ҳок гирифтаанд. Ва аз нав сарпўши чоҳро бесадо ба қояш гузошта, оқибат сабук нафас кашид.

Барфи реза гӯё ҳеҷ чизро надида бошад, ором мебориду меборид. Қурбон таги мўзаи резиниро тоза карда, вориди бино шуд. Назди қаровул омад, то ки бори дигар ба чашмони худ бубинад, ки маст асту хоб. Аммо афсӯс, гўгирд зада наид ва намедонад, ки то кадом нуқта чоҳро пур кард. Ва як–ду бор паст–паст сулфидагӣ барин шуд. Ҳамин лаҳза чароғро якбора даргиронданд. Қурбон, ки чунин ранг гирифтани ҳолро чашмдор набуд, як қад парид ва дар қояш карахт монд, лол шуд. Дар рўбарӯ Эҳсон – ҳамон ҷавони кунҷков рост меистод.

– Чӣ гап тинҷӣ аст? – ба худ омада, ниҳоят пурсид Қурбон.

– Дар поезд сўхбатамон нотамом монда буд, омадем, ки давом диҳем.

– Нафаҳмидам, аз чӣ хусус? – Қурбон худро бепарво нишон дода, сигарета даргиронд. – Ман–ку аз шумо қарздор не?

– Рост, дар ин нимишабӣ чоҳро барои чӣ аз ҳок пур кардед, фаҳмондан лозим меояд.

– Ба кӣ?

– Ба мо...

Қурбон мабхут ба ақибаш рӯй оварда, ду ҷавони хузарбро дид, рост меистоданд.

– Ман...

– Шумо беҳуда қон коҳондед. Чоҳи холиро пур кардан ҳеҷ маъно надошт. Барои ҷинояткор, албатта... Лекин барои мо далели мўътамад аст, ки қилро аз хамир чудо кунем. Яъне шубҳаамон ҳам тасдиқ гашт, тахминамон ҳам дуруст баромад.

Вақте, ки Қурбонро берун бароварданд, барф аз боридан монда буд. Барфи охирин...

* * *

Ҳарду – писарак ва пиразан болои харсанг баромаданд. Нисф зиёди он харсанги азимҷусса дар оғуши хок буда, қисмати ба назар намоёнаш кадом ҷонвари даҳшатангези афсонавиरो мемонд. Сатҳаш, ки на камтар аз майдончаи тамошобоб аст, баландтарин нуқтаи ин мавзеъ буд. Баробари қадам ба ин ҷо гузоштан водии беҳудуд чун дар рӯи каф пеши чашмони кас падидор мешуд. Водии сабзу хуррам, сердарахт ва сероб рафта–рафта ба кӯҳдоман мепайваст. Атрофи онро саросар силсилакӯҳи урёни аз дур кабудранг ба ихота гирифтааст.

Бибиву писарбача аз тамошо сер намешуданд, завқ мебурданд.

– Агар қанот медоштем, – гоҳ ба осмону гоҳ ба водӣ нигариста, гуфт Беҳзод, – мепаридем–а, бибиҷон? Мисли қаҳрамони афсонҳо... Одам ҳеч гоҳ парранда набуд–а? – чашмони сиёҳашро ба пиразан дӯхт писарак.

– Чаро? – гуфт пиразан. – Фарзанди одамизод ҳамеша, дар ҳар даври замон, ҳар кас, ки бошад, шоҳ ё гадо, бол дошт, шумо ҳам доред. Гап дар ин, ки яке онро ҳис мекунад, дигаре не, яке мебинад, дигаре не...

Ҳамин тавр, бачаву пиразан хеле гуфтутӯ карда, орзуҳо парварида, ба роҳ даромаданд. Офтоб ба ғуруб шитоб дошту онҳо рӯ–рӯи пайроҳа, ки аз паҳлӯи харсанг ибтидо мегирифт, ба ҷониби водӣ...

Ин хангом дар фазои софи беабр уқобе болҳои худро озод кушода, бо виқор дар парвоз буд. Вале онро касе аз мусофирон надид. Онҳо акнун дар ҳамворӣ қадам мезаданд, тафси ҳаво шикаста буд.

– Бибиҷон, нигоҳ кунед, ҳо ана, як гурӯҳ одамон меояд...

Модаркалон кафашро дар болои абрӯвонаш айвонча мекунад. Вале касеро намебинад, дида ҳам наметавонад.

– Ҷони бибӣ, пайроҳаи сафед метобад халос...

Дар асл буданд, одамони синну солашон мухталиф, афту андом, сарулибос, пойафзорашон, ҳатто нигоҳашон ҳархела: гуруснаву ҳарис, ташнаи хун, шаҳватҷӯ, бепарво, дилмурда... Баъзе аз онҳо пойбараҳнаву сарлуч, зумрае ба либоси зарбофту чармин. Аз байнашон гадобаҷаҳо гоҳ пеш мегузаштанд, гоҳ ақиб мерафтанд, фориғбол буданд, даву тоз мекарданд, хандаву шӯҳӣ доштанд...

Марди серрише ба осмон туф карда–туф карда мерафт. Зане аз занҳо раҳораҳ ба оина нигариста, аз тамошои лабу чашму абрӯвони дилрабоияш шодӣ мекард, аз назораи чехраи роҳзанааш дил канда наметавонист. Ҷавони навхате масҳарабозӣ мекард: «Ман шоҳам, ба зону шинед, вагарна...». Садои таҳдиди ўро боди сабук медуздид...

Вале пиразан ба ҷузъ пайроҳаи сафед касеро намедид. Ҳарчанд он гурӯҳи одамони бешумор, ки гӯё аз давраҳои гуногун кашида бароварда буданд, аз ду бари пайроҳаи сафед гузашта, қафо мерафтанд. Ва аҳли он анбӯҳи ба назар бечон низ на ба пиразану на ба писарак, ки гоҳ бо ҳайрату гоҳи дигар тарсомез менигаристанд. Ҷунин менамуд, ки онҳо дар вақту фазои АБДУҒАФФОРИ АБДУҶАББОР

тафовуташон аз замин то осмон зиндагӣ доранд... Ва ханӯз модаркалону писарак аз издиҳоми он мардум ҷудо нашуда, дар болои ҳамон харсанги азимҷусса келин ва набераи пиразан намудор гардиданд.

Ва инак пиразану писарак ба назди дарвоза расиданд. Он дутабақа, баланд ва аз ҷӯби чаҳормағз ва саропо кандакорӣ буда, бо шукӯху шаҳомати худ ана ман гуфта меистод. Ба касе маълум нест, ки ин дарвоза садсола аст, ё ҳазорсола, вале равшан, ки пир ва қадимист. Боду борони асрҳову замонҳо ба вай зарари казоӣ нарасонда, танҳо ранги аслаш андак парида ба назар қадре хира метобад. Ва агар ҳавсала карда, бо латтаи тозаи равшанолуд пок кунанд, дар зери нурҳои офтоб ҷило медиҳад. Ҷило медиҳаду чашмҳоро мебарад...

Пиразан ба зону нишаст. Писарбачаҳо низ аз паҳлӯи чапу росташ қарор гирифтанд. Бибиашон рӯймолбандро сари зону гузошта кушод ва аз дарунаш китобро гирифта, баргҳоро монду ҳамон хел аз нав баста ба хӯрчин андохт... Китобро бўсид, ба дидагонаш молид. Писарак низ бо навбат чунин кард...

Чашмони пиразан дубора нур гирифтанд. Аз ҳаяҷоноу изтироб тамоми ҳастияш меларзид. Пештар рафта ангушт бардошт, то тақ-тақ бизанад. Ин ҳангом овози келинаш ба гӯш расид. Ва дасташ дар ҳаво муаллақ ба ақиб нигариста, дид, ки ҳамсари фарзанди ҷавонмаргаш, модари набераҳояш тифлакашро ба рӯи дастонаш гузошта, ҳатто ба вай дароз карда, пеш меояд...

* * *

Муфаттиши калон Эҳсон Қодиров дар касбаш таҷрибаи кофӣ дошт, – чандин қотилонро ба даст афтонда, боз ба онҳо рӯбарӯ нишаста, истинтоқ гузарондааст, гуноҳашонро дайн кардааст. Бо вучуди ин дуруст фаҳмида наметавонист, ки Қурбон ба хотири чӣ одам кушта бошад. Агар бо дигар кушторҳо ба муқоиса гирад, миқдори пули он зани буғишуда кирои ин гуна иқдоми ваҳшиёна намекунад. Ҳар дафъа ягон парвандаи ҷиноиро анҷом дода, вай худ ба худ мегӯяд: мушкил аст дарси одамшиносӣ. Ба қавли қаровул, ҳама аҳли корхона, ки аз шикасти тичорати Қурбон огоҳӣ ёфта буданд, ўро «бечора», «мусичаи уболак» мепиндоштанд. Эҳсон ҳам, ҳарчанд хеле зирак аст, ду-се рӯзи аввал ба тавбаи Қурбон қариб буд бовар кунад. Аммо вақте ки тавассути барномаи криминалии телевизион башараи Қурбонро нишон доданд, рӯзи дигар – охир, даҳҳо одамони гумшуда беному нишонанд, онҳо дар як он фаришта шуда, ба осмон напаридаанд-ку! – ду мардикор омада, дудила изҳор доштанд, ки қотилро аз барномаи дирӯзаи телевизор шинохтанд. Ошнояшон Исмавро ҳамроҳи ў дида буданд. Баъд чӣ шуд, ки Исмаат ғайб зад. Инчунин маълум гардид, ки зани Исмаат ба бозори мардикорон рафта, сурати шавҳарашро нишон дода, дараки ўро мечустааст.

Рӯзҳои охир Эҳсон Қодиров ба таҳқиқи асрори гум шудани Исмати мардикор низ машғул буд. Ва ана, бо хоҳиши ў Қурбонро ба пурсиши навбатӣ оварданд. Посбон рафту онҳо ҳар ду танҳо монданд. Эҳсон сигарета кашида,

гоҳ–гоҳ ба сӯи Қурбон чашм давонда, хеле сукут варзид. Баъд аз ҷузвдонаш суратеро берун оварда, як муддат дар даст нигоҳ дошт. Қурбон дам намезад.

– Ту, – гуфт ниҳоят Эҳсон оромона, бе асабоният, вале бурро, – палиди гузаро будай!

– Боз чӣ гап? Ба гуноҳам пурра иқрор шудам...

– Пурра мегӯӣ? Ана ин чӣ? – суратро ба рӯи миз гузошт ӯ.

Қурбон дар ҳабс ҳама чизро интизор ва гӯё ба ҳама пешомад низ тайёр буд, аммо ба дидани акси фарзандони худаш... Ҳаргиз! Ду духтару писаракаш ҳоло ба ӯ менигаристанд. Падари одамқуш, ки тоқати нигоҳи онҳоро надошт, суратро чаппа гузошт.

– Бечо масҳара накунад. Инҳо фарзандони мананд. Инҳо мутлақо гуноҳ надоранд.

– Ин тавр бошад, шояд ана инҳо гунаҳкоранд? – Эҳсон суратҳои дигарро ба пеши Қурбон партофт.

Ин дафъа панҷ нафар духтарчаю писарчаҳои чехраашон ношинос ва бечораҳол – ин аз либосҳояшон маълум буд, ё ба назараш чунин тофт, ба вай маънос менигаристанд. Қурбон нигоҳ кард–нигоҳ карду надонист чӣ гӯяд, зеро ҳеҷ нафаҳмид, ки ин сурат ба акси фарзандони ӯ чӣ муносибат дорад.

– Рост, ин бачаҳоро ҳеҷ гоҳ надидаӣ. Пас ба инаш нигар...

Эҳсон сурати дигарро баровард. Аммо Қурбон зани симояш афсурдаро низ нашинохт.

– Бехуда зӯр назан. Ё медонӣ, киҳоянд?

– Не, – ҳайрон сар чунбонд Қурбон.

– Инҳо зану фарзандони Исмаи, ҳамон Исмаи, ки охири бор ӯро маҳз ту зинда дидаӣ! Фаҳмидаӣ?

Дар болои миз сурати Исмаи пайдо шуд. Қурбон ба ду даст рӯяшро пӯшид.

– Ман намехостам. Дар ҳақиқат намехостам...

– Дар кадом чоҳ хоб аст? – пурсид Эҳсон.

– Чоҳ не... Дар таҳхонаи худам гӯр кардам.

– Буғӣ карда тавонистӣ?

– Не, ба пушти табар...

– Ана, қаламу коғаз, бо тафсил навис...

Дастони Қурбон меларзиданд.

* * *

Онҳо се нафар беист қадам мезаданд. Як посбон аз пеш, Қурбон фақат кулоҳ, пушти сару гардан ва тахтапушти ӯро мидид. Дигарӣ аз қафо меомад. Бале, аз поймониаш ҳис кард, ки низ посбон аст. Ҳарчанд афту андоми ӯро дидан як тараф истад, ҳатто имкони тасаввур кардан намеёфт. Бештар ғам мехӯрд, ки аҳли маҳалла сарулибоси маҳбусӣ дар бар бинандаш, чӣ мегӯянд.

Вале деҳа ношинос буд, вай ба хонаву дарвозаҳо, деворҳои кулӯхин, дарахтони пасту баланд ҳарисона чашм меандохт... Аниқ, ки он маҳаллаи худашон нест. Аҷоибаш, рӯзи равшану касе ба назар наметобад. Ҳатто аз ҳавлиҳо садои кӯдакон намебаромад. Дилаш андак таскин ёфт.

– Ин...

– Хомӯш! – шунид садои посбонеро, ки пеш–пеш мерафт.

Сар боло карда, лаҳзае ба осмон нигарист. Абрҳои ғафси сиёҳ хазида, ранги кабудии осмонро бераҳмона пахш мекардаанд. Атроф торик шуд. Раъд шерона ғуррида, садояш то дуриҳои дур танин андохт.

Шоҳҳои печ дар печи барқ ба ҳам омехтаву дурахшида, маҳаллаи тираро ба гирду атрофаш як лаҳза равшан сохт. Борони саҳт сар шуд, ки омехта ба лой буд. Ва Қурбон эҳсос кард, ки ҳоло пойлуч аст.

– Куҷо...

– Даматро гир! – ин дафъа посбоне, ки аз ақиб меомад, дод зад ва бо чӯб буд ё автомат ба миёнаш кӯфт.

Шамол ҳам хест, ӯ саропо тар шуда, дасту пояш, китфонаш дарақ–дарақ меларзиданд.

Ногаҳон сағи сиёҳи пир ва думу гӯшҳояш бурида, ки дар сари кӯча меистод, ба ҷониби Қурбон хашмолуд ҷакид, вале аз ҷой наҷунбид.

«Акнун ҳар сағи роҳ ба ман дандон гиз мекунад, – гуфт дар дил худ ба худ Қурбон. – Посбонҳоро намебинад магар? Кӯри беақл...»

Ду–се ҳавли онтарафтар боз як сағи сиёҳи пирро дид. Балки ҳамон аввала буд... Вай низ ҷакид. Қурбон чашмонашро молида, аз нав нигарист. Наход онҳо то ин дараҷа ба ҳам монанд бошанд?

Раъд ғулғулаи ваҳшатзо хезонд. Аз чорраҳа гузаштан замон боз ба сағи сиёҳи пир дучор омад. Ин дафъа бадҳайбаттар ғуррос зад.

– Сағҳои...

– Хомӯш! – аз раҳ намонда, рӯ нагардонда, фарёд зад посбони аввал. – Худат сағи, сағбачаи ошолудӣ!

– О...

– Даматро гир! – аз пушташ зарба зад посбони дуввум.

Қурбон рӯнокӣ ба даруни лойқа афтод. Борон ҳанӯз мерехт... Вай қудрати чашм кушодан наёфт. Ба назараш замину замон гирд мегаштанд, дунё чаппагардон мешуд.

– Ҳой бадбахт! Ба худ омадӣ?

Қурбон сар бардошт. Ҷуссаи лойолудаш ҳоло ҳам дар рӯи замин... Дар рӯбарӯяш панҷ–шаш нафар махлуқи одамшабех, ки танҳо овозу гапзаниашон аз ҳамзот будани онҳо дарак меод, дар як лойдони калон беист пой мекуфтанд. Аз нохуни пой то мӯи сарашон, ки ҳам ину ҳам он ба чашм намерасид, иборат аз лой...

– Шумо кистед? Инс ё чинс? – андак ба худ омадаву чуръате ёфта, пурсид Қурбон.

– Дилкаф нашав, инсем, – ҷавоб дод яке аз онҳо, ки қоматаш аз дигарон баландтар буд.

– Посбонҳо кучо рафтанд?

– Кадом посбонҳо? Сафсата нагӯ, дар ин ҷо чор тараф то бист фарсах ҷонзоте надорад. Шукр кун, ки мо аз ту пай бурдем.

Қурбон ба пушту паҳлӯ нигарист. Ва дар ҳақиқат аз посбонҳо нишоне надид.

– Ман... Ман чӣ тавр ба ин ҳол афтодам? Маҳалла кучо шуд? Ин ҷо биёбон-ку...

– Худат агар надонӣ, танҳо ба худо маълум аст, – гуфт ҳамон қадбаланд.

Ва он махлуқони одамшабеҳи саропо иборат аз лой таъназанон хандиданд.

– Лой барои чӣ? – боз кунҷковона суол кард Қурбон.

– Лойро ки пухтем, ана баъд одам месозем, – фаҳмонд дигаре, ки ба синну сол калонтар метофт.

– Ҳарзаи беҳуда!

– Ҳарза не, ту бадбахт хобӣ. Умуман мебинем, ки аслан туро аз лой не, аз гӯҳ сохтаанд. Ту мурдарегӣ, мефаҳмӣ, мағзи хар хӯрдаӣ!..

Аз ин таҳқир қаҳраш боло гирифта, Қурбон бархост. Ва дид, ки аввал панҷаҳояш, баъд сонун китфонаш об шуда, ба замин рехтанд. Қурбон аз ғояти тарс дод зад. Аммо касе, ҳатто худаш намешунид ин овозро.

Махлуқони одамшабеҳ қоҳ-қоҳзанон механдиданд...

Бедор шуд Қурбон. Ангуштонашро кушодаву гиреҳ карда фаҳмид, ки хоб буд, даҳшати дидааш низ нопадид мешавад...

* * *

Дари камера аз нав маҳкам шуду Қурбон бо адвокат танҳо ба танҳо монд. Ҳимоятгар – марди миёнақади тахмин шастсола, рӯсурхи мешчашм, мӯи сараш комилан сафед, ҳарфе нагуфта, чор девору кати хоб ва панҷараи навбатиашро аз назар гузаронд. Вай борҳо ба ин хоначаи якканишин омадааст ва ҳама ҷузъиёти он шинос... Вале пай мебурд, ки ҳар дафъа маҳкумшудаи навро биёранд, он бӯи дигар пайдо мекунад, гӯё рангаш низ дигар мешавад. Ва ҳар дафъа намедонист гуфтугӯро аз чӣ сар кунад... Ниҳоят, ба Қурбон рӯй овард ӯ:

– Ассалому алайкум, аҳволат чӣ тавр?

– Ба фикратон чӣ хел бояд бошад? Маҷбур шиштаам, интизорам.

– Чиро?

– Интизорам, ки кай мебаранд... Кош тезтар мебурданду ҷонам халос мешуд.

– Ба кучо саросемай?

Хомӯшӣ. Адвокат низ дам фуруъ баст. Аз роҳрави маҳбас ду–се кас гузаштанд.

– Кори дунё шитобро наменпарастад.

– Ба шумо осон, меоеду меравед. Аммо ман ба дод омадам. Ин деворҳои сангин ҳатто меҳоянд маро паҳш кунанд... Нафасам мегирад аз дилтангӣ.

– Замин саҳт, – гуфт ҳимоятгар, ба зери пояш нигариста, – осмон баланд... Ягон кунҷаш аз паси панҷара метобад ё не?.. Ба ҳар ҳол, то реша...

– Кадом реша?! – сухани ӯро бурид Қурбон. – Тасалли надихед. Фиреб аст ҳамааш, ҳарза, хобу ҳаёл... Ҳар чӣ буд, гузашт, сӯхт, хокистар шуд. Ман худамро намениносам.

– Имрӯз ҳам рафтам, ҷавоби илтимоснома наомадааст. Мунтазир шудан даркор. Ҳукми қатро бекор карда, ҳабси якумрӣ додан дар мурофиаҳои мо таҷрибаи нав аст.

– Ман ба раҳму шафқат умед надорам. Дигар кор надоранд, ки ғами одамкӯшро хӯранд, – ба девор кӯфта, гуфт Қурбон.

– Гап дорам...

– Чӣ гап? – сар бардошт Қурбон.

– Модарат назди ман омада буданд. Аз номи он кас ҳам мактуб навиштем. Баъд пурсиданд, ки... – адвокат лаб фуруъ баст.

Пиразан суол карда буд, ки дар ноомади кор оё ҷасади писараширо гирифта метавонад. Вай аз рӯи вазифа ҳимоятгар буд, лекин надонист ба он бахтбаргашта чӣ гӯяд.

Қурбон гӯё фикри адвокатро хонда бошад, гуфт:

– Сабил монад, на зиндагиам одамвор шуд, на мурданам. Ҷасадамро низ ҳамту хокпӯш мекунад. Ин чӣ тақдири бад аст?

Адвокат ба Қурбон нигоҳи ҳайрат дӯхт:

– Тақдир, албатта, ба роҳи худаш тақдир аст. Вале оқибати корро таваққуф илова намуд: – Хайр, ман рафтам. Ягон навигарӣ пайдо шавад, хабар мерасонам.

Қурбон чашмонашро пӯшида, мурдавор карахт монда буд. Маҷоли хайр гуфтан ҳам наёфта, фақат сар чунбонд.

* * *

Азбаски дар ҳолати бедорхобӣ қарор дошт ва ба ҳар эҳтимол интизор менишаст, аз байни маҳкумшудагон шояд вай нахустин касе буд, ки шарфаи пой ва шараққосзанон кушода шудани дарҳои гузаргоҳро шунид. Ана, аз дари дуҷум ҳам гузаштанд. Яқин ба ҷониби ӯ қадам мезаданд. Зеро шарфаи пойҳо торафт шунавоатар ба гӯш мерасид...

Садои муаззин мардуми нимхобу нимбедорро аз фаро расидани боз як субҳи дигар, боз як рӯзи муқаррарӣ хабардор мекард. Бо қирраи чашм андак ба дафтари хотирааш нигарист. Лабонаш лаҳзае моили табассум шуданд. Баъд паиҳам ба дари вазнини оҳанин, девори сард, фарши сангин, сақфи баланд нимнигоҳ партофта, ниҳоят фаҳмид, дарк намуд ва тан гирифт, ки онҳо забони гуфтугӯ надоранд. Ҳама кӯшишҳояш беҳудаанд, хобу хаёланд... Лабонаш боз як лаҳза моили табассум гаштанд. Ва аз ин ба ҳайрат афтод.

Шарфаи пой бештар наздик меомад...

Сигарета даргиронд. Хайрият, ки аз ин неъматии захрогин танқисӣ надорад. Дудро бахузур фуру бурда, дар сандуқи синааш як тоб дода, гашта берун пуф кард. Ва боз ҳайрон шуд, чунки дуд аз даҳонаш ҳалқа-ҳалқа мебаромад. Зиёда аз бист сол аст, ки мекашад. Тахмин даҳ сол қабл гирд-гирд дуд сар додани қаҳрамони кадом филмро дида, гоҳо мекӯшид низ ёд гирад. Вале ин ҳеч гоҳ муяссараш нашуда буд. Ҳоло худ аз худ... Ҳалқаҳо мудард ларзида-ларзида, дар фазои камера нопадид мегардиданд.

Шарфаи пой хеле наздик омад...

Ба сӯи тиреза нигарист. Тиреза ҳам шояд ба ӯ менигарист, вале сукут мекард. Бо вучуди ин, аз вай миннатдор аст. Охир, ягона воситае буд, ки ӯро ба олами берунӣ, аққалан ба осмон мепайваст, нигоҳашро бе мамоният мегузаронд.

Пуштнокӣ ба девори он така овард. Бо дасти чап чашмонашро молид, тоб хӯрда, ба боло назар дӯхт. Ва зуд он пораи осмонро ёфт. Ҳамон як ситораи ошно хира-хира чашмак мезад. Боз як дуд гирифт. Ва боз нигарист, ин дафъа ба синча нигарист. Не, акнун он ситораи ошно наменамуд, ё доништа аз назараш ғайб зад... Осмони тира тамоман холӣ метофт.

Шарфаи пой тамоман наздик шуд.

Ӯ хост ба по хезад, аммо натавонист, – пошнаҳои туфлиаш гӯё ба фарши сангин саҳт часпида буданд.

Ҳамон махлуқони одамшабехро, ки дар лойдони бузурге беист пой мекӯфтанд, беихтиёр дар пеши чашмонаш дид, ки ҳай механдиданд. Беибо, ҳама бо як овоз... Вай ба тиреза нигарист ва ҳамоно садои ханда қатъ гардид. Пас осмонро диду... Вале таркид ин лаҳза осмони олам. Чашмонаш аз зарби он баста шуданд. Сараш ба рӯи китфаш афтод. Вай акнун шарфаи пойро намешунид. Шунда наметавонист.